

ИЗЈАВА ОДРИЦАЊА ОД ОДГОВОРНОСТИ: Ова публикација израђена је уз подршку Америчке агенције за међународни развој (УСАИД) у склопу пројекта 'Правда за све'. Садржај публикације је искључива одговорност њених аутора и не одражава нужно ставове УСАИД-а и Владе Сједињених Америчких Држава.

проф. др Милан Жарковић, Милица Милић, Коста Митровић

Могућности и перспективе препознавања жртава трговине људима у току прекршајног поступка

Издавач:

Удружење судија “Форум судија Србије”,
Београд, Нехруова 51 спрат 2, канцеларија 24

За издавача:

Небојша Ђуричић

Аутори:

проф. др Милан Жарковић
Милица Милић
Коста Митровић

Тираж:

500

Штампа:

АТЦ Београд

Садржај

1. Увод	7
2. Нормативно одређење трговине људима у националном законодавству	9
3. Обука судија и тужилаца као сегмент институционалног одговора Републике Србије на трговину људима	17
4. Рањиве категорије окривљених у прекршајном поступку и индикатори за препознавање жртава трговина људима	21
4.1. Окривљени за прекршај из члана 16. Закона о јавном реду и миру (проституција)	26
4.2. Окривљени за прекршај из члана 12. Закона о јавном реду и миру (просјачење)	31
4.3. Окривљени за прекршај из Закона о странцима (мигранти, азиланти, странци и странци у незаконитом боравку)	37
4.4. Прекршајни поступак према прекршиоцима хитних мера предвиђених Законом о спречавању насиља у породици	42
4.5. Прекршајни поступци према малолетницима	46
5. Закључак	51
ПРИЛОГ 1 - Међународни документи у области борбе против трговине људима	53
ПРИЛОГ 2 - Закони који уређују област трговине људима и њене последице	55
ПРИЛОГ 3 - Институционални оквир	59
ПРИЛОГ 4 - Литература	62
ПРИЛОГ 5 - Препоруке	68

1. Увод

У прекршајном, као и у сваком поступку уопште, а не само судском, циљ заштите рањивих категорија од стране државе је стварање праведног друштва за све,¹ насупрот чега стоји теза "да је човечанство желело правду, могло је одавно да је има."² Управо зато, само адекватан законски оквир и правовремена реакција судије у поступку, може да доведе до помака и да пружи неопходне механизме рањивим категоријама окривљених у прекршајном поступку. Целовита и учестала обука актера - представника државног система у прекршајном поступку, па тако и судија, испоставља се као нужност. Обука треба да је фокусирана на посебно рањиве категорије (укључујући и мигранте, малолетнике, могуће жртве трговине људима), да апострофира познавање и поштовање људских права, разумевање различитих услова живота, животних прилика о култура, да води развоју комуникацијских вештина, а као таква, и само таква може имати и стварну вредност, како за странке у поступку, тако и за друштво у целини.

Када су у фокусу могуће жртве трговине људима, неспорно је да су судијама, поред јасних и примењивих прописа, од значаја и индикатори уз помоћ којих ће лакше извршити њихово препознавање. Суд није само институција која изриче санкције, већ треба да је уточиште правде. За смањивање броја окривљених у прекршајном поступку, не у сврху смањења обима посла суда, већ зато што су то лица која нису ни требала да буду окривљена "потребно је открити мотиве, узроке противправних радњи, како би се радило на њиховом спречавању, да би примена прописа од стране суда била и превенција"³.

Аутори су се посебно бавили прекршајима малолетника, странаца, миграната који се као окривљени појављују у поступку због прекршаја просјачења и проституције. Они нису рањиве категорије нужно због неке од својих личних особина, већ због тога што систем и даље не показује потпуну спремност да

1 Укључујући и приступ образовању, здравству, установама социјалне заштите у једном друштву које пружа једнаке могућности грађанима.

2 "If mankind had wished for what is right, they might have had it long ago." William Hazlitt, *The Plain Speaker*, 1826.

3 Марковић, М., *Личност окривљеног и прекршајна одговорност*, Билтен ВКС бр. 2011, Београд, стр. 247-258

прилагоди поступање према овим лицима, на начин који за последицу неће имати кршење њихових права. Због тога што могу бити изложени различитим видовима експлоатације, постају рањиве категорије учесника у поступку али и потенцијалне жртве трговине људима. Аутори су покушали да допринесу подизању нивоа свести стручне јавности о значају препознавања жртава трговине људима када се та лица налазе у процесном положају окривљених у прекршајном поступку, налазећи да управо судије пренебрегну чињеницу да можда, услед недовољне посвећености или заинтересованости приликом саслушања, пропусти да поставе себи питање да ли испред себе можда немају окривљеног, већ жртву.

Део ове публикације се односи и на анализу судских поступака и правноснажних одлука Прекршајног суда у Београду. Ово са циљем да се на конкретним примерима предоче индикатори, који треба да укажу судијама да постоји реална могућност да је окривљено лице заправо жртва трговине људима. Аутори су се бавили и стратешким документима у области супротстављања трговини људима, уз осврт на посебна стања и ситуације лица која могу бити жртве, а ту су и препоруке за поступање наглашене у материјалима посвећеним овом феномену и његовим жртвама.

Циљ који се пред свим актерима у овом процесу поставља јесте проналажење адекватних решења за препознавање жртава (трговине људима, експлоатације - радне или сексуалне и др.) у прекршајним поступцима где се као извршиоци јављају лица која улазе у круг рањивих категорија, малолетници, жене, странци, радници или просјаци, уз наглашавање значаја стварног мултидисциплинарног приступа и континуиране обуке судија, јер се овакви случајеви појављују у великом броју у свакодневном поступању и раду судија прекршајних судова.

2. НОРМАТИВНО ОДРЕЂЕЊЕ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА У НАЦИОНАЛНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ

Бројни међународни правни документи својеврсна су потврда глобалних размера и криминалне природе трговине људима, Од посебног значаја су одредбе:⁴

- Протокола за спречавање, сузбијање и кажњавање трговине људима, нарочито женама и децом (Палермо протокол) из 2000. године, којим је допуњена Конвенција Уједињених против транснационалног организованог криминала (Конвенција УН);
- Конвенције Савета Европе о борби против трговине људима (Конвенција СЕ) из 2005. године.⁵

Уз ослањање на нормативна решења присутна у међународним правним документима, и традицију заштите људских права на највишем нивоу, нормативни одговор Републике Србије на феномен трговине људима креиран је кроз одредбе присутне у бројним законским и подзаконским актима.

Доношењем Устава Републике Србије⁶ 2006. године, кроз забрану трговине људима истакнут је значај који се придаје супротстављању овом злочину и заштити људских права која се његовим извршењем повређују.

4 Детаљан списак прописа налази се у прилозима 1 и 2.

5 Након ратификације од стране народне скупштине Републике Србије (Конвенција УН - "Сл. лист СРЈ - Међународни уговори", бр. 6/2001; Конвенција СЕ - "Сл. гласник РС - Међународни уговори", бр. 19/2009) постале су део нашег правног поретка и могу се непосредно примењивати (потврђени међународни уговори и општеприхваћена правила међународног права део правног поретка Републике Србије и непосредно се примењују. - чл. 16 ст. 2 и чл. 194 ст. 3 Устава).

6 "Сл. гласник РС", бр. 98/2006 и 115/2021

Нико не може бити држан у ропству или у положају сличном ропству. Сваки облик трговине људима је забрањен.

Забрањен је принудни рад.

Сексуално или економско искоришћавање лица које је у неповољном положају сматра се принудним радом. (члан 26 ст. 1, 2 и 3 Устава РС)

Гледано кроз призму поступања надлежних државних органа, па и судија прекршајних судова, заштита жртва трговине људима подразумева поштовање законске процедуре, али и стандарда поступања који омогућавају оживотворење права жртва трговине људима признатих и истакнутих у међународним правним документима и националном законодавству (укључују и право на информисаност, право на правну подршку и помоћ, право на приватност, право на заштиту интегритета и безбедности, право на опоравак и размишљање, право на компензацију, право на хуманитарни боравак, право на репатријацију).

Ако се трговина људима не третира као озбиљно кршење људских права, већ јој се приступа као проблему ирегуларне миграције, проституције, просјачења, повреде радних права или пак као изразу специфичних обичаја жртвама се нноси додатна патња и искључује могућност да добија адекватну подршку и помоћ.

Шире посматрано, на уму се мора имати да Устав предвиђа да се одредбе о људским и мањинским правима тумаче у корист унапређења вредности демократског друштва, сагласно важећим међународним стандардима људских и мањинских права, као и пракси међународних институција које надзиру њихово спровођење (чл. 18 ст. 3 Устава).

Судови су самостални и независни у свом раду и суде на основу Устава, закона и других општих аката, када је то предвиђено законом, општеприхваћених правила међународног права и потврђених међународних уговора. (чл. 142 ст. 2 Устава).

⁷ Одредбе о непосредној примени општеприхваћених правила међународног права и потврђених међународних уговора оживотворене су и у бројним одлукама донетим у поступцима за дело из члана 388 КЗ РС, па и у пресуди Посебног одељења за организовани криминал Вишег суда у Београду КП 4/05, Вишег суда у Пироту - К.бр.26/16, Апелационог суда у Нишу - К бр. 98/16. Исто и у одлуци Уставног суда донетој поводом уставне жалбе везане за поступање вишег јавног тужилаштва у Београду и Вишег суда у Београду у поступку који је вођен поводом дела из члана 388 КЗ РС - Уж-1526/2017).

Конвенција Савета Европе о борби против трговине људима предвиђа позитивне обавезе држава за успостављање ефикасних мера, које имају за циљ спречавање трговине људима, заштиту жртава, међународну сарадњу и сарадњу са цивилним друштвом, као мониторинг у примени Конвенције (од стране ГРЕТЕ⁸ и Комитета страна уговорница).

Као врло важно може се истаћи и то да Конвенција СЕ превиђа да је помоћ жртвама трговине људима део обавеза држава чланица (увек, па и онда када жртва не тражи), а њен домет се протеже на све особе које су идентификоване као жртве националне или транснационалне трговине људима и имају, али и у случају да надлежни органи имају оправдане разлоге да верују да је неко лице било жртва трговине људима (чл. 10 ст. Конвенције СЕ).

Конвенција уводи и принцип недискриминације, тако да свака држава треба да пружи помоћ жртвама и у физичком, психичком и социјалном опоравку. Притом, помоћ треба да буде прилагођена потребама жртве, а посебно се наглашава и то да, таква помоћ не сме бити условљена сарадњом жртве са државом (што представља међународни стандард).

Везано за препознавање трговине људима, идентификацију жртава, пружање помоћи жртвама, забрану удаљења жртава странца, као и за заштиту жртава од кажњавања у прекршајном поступку од посебног значаја су одредбе члана 10 и члана 26 Конвенције СЕ.

У оквиру члана 10 Конвенције СЕ, поред осталог, је предвиђено да ће свака чланица:

- обезбедити својим надлежним органима кадрове који су обучени и квалификовани за
 - за идентификовање и пружање помоћи жртвама...
- обезбедити да различити органи међусобно сарађују, као и са надлежним организацијама за подршку,
 - како би жртве биле идентификоване у поступку који на одговарајући начин узима у обзир посебан положај жена и деце жртава
 - како би им се, по потреби, издале боравишне дозволе под условима предвиђеним у члану 14. ове Конвенције.

8 Група експерата за борбу против трговине људима (ГРЕТА) одговорна је за праћење спровођења Конвенције Савета Европе о борби против трговине људима од стране земаља потписница.

- осигурати да, у случају да надлежни органи имају оправдане разлоге за сумњу да је неко лице било жртва трговине људима, то лице не буде удаљено са њене територије све док надлежни органи не окончају поступак идентификације жртава кривичног дела...

У оквиру члана 26 Конвенције СЕ предвиђено је:

- свака страна ће, у складу с основним принципима свог правног система, предвидети могућност да се казне не изричу жртвама за њихово учешће у незаконитим активностима, у оној мјери у којој су оне биле присиљене на то.⁹

Што се тиче идентификације жртава, поред Конвенције СЕ преамбула Директиве ЕУ о трговини људима¹⁰ и Директива ЕУ о жртвама из 2012. године¹¹ представљају значајне изворе права, а предвиђа се обука за све релевантне учеснике у поступку идентификације жртава, па и за представнике правосуђа. Оваквим се приступом успоставља и мултидисциплинарни приступ, са циљем да се олакша и одређивање статуса жртве, и откривање и процесуирање случајева, чиме се олакшава самим жртвама, а сам механизам постаје предвидљивији за жртве.

У Кривичном закону¹² (у даљем тексту КЗ) кривично дело трговина људима систематизовано је у оквиру главе XXXIV насловљеној као „Кривична дела против човечности и других добара заштићених међународним правом”.¹³ На овај начин законодавац је потенцирао опредељење да се кроз одредбе о кривичном делу трговина људима и поступање надлежних органа штите вредности које припадају свим људским бићима, без икаквог разликовања.

9 Државама чланицама је остављен избор начина на који ће испоштовати обавезу наведену у чл. 26, било кроз прописивање одредбе материјалног или процесног права или неку другу меру, која дозвољава могућност некажњавања жртве када су испуњени законски услови, у складу са основним принципима националног законодавства. Шире у: Драгичевић – Дичић, Р., Мировић, Т., Жарковић, М., *Правни оквир и препоруке за примену принципа некажњавања жртава трговине људима у Републици Србији*, ОЕБС, 2015.

10 <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/55ad7d40-da08-11ed-a05c-01aa75ed71a1/language-hr>

11 Директива 2012/29/ЕУ Европског Парламента и Европског Савета од 25. октобра 2012. године

12 “Сл. гласник РС”, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019

13 Сагласно одредби чл. 25. ст. 1. тач. 2 Закона о уређењу судова („Сл. гласник РС”, бр. 10/2023), за ова кривична дела у првом степену суди виши суд.

У члану 388 КЗ насловљеном као „трговина људима“,¹⁴ предвиђено је:

- (1) Ко силом или претњом, довођењем у заблуду или одржавањем у заблуди, злоупотребом овлашћења, поверења, односа зависности, тешких прилика другог, задржавањем личних исправа или давањем или примањем новца или друге користи, врбује, превози, пребацује, предаје, продаје, купује, посредује у продаји, сакрива или држи друго лице, а у циљу експлоатације његовог рада, принудног рада, вршења кривичних дела, проституције или друге врсте сексуалне експлоатације, просјачења, употребе у порнографске сврхе, успостављања ропског или њему сличног односа, ради одузимања органа или дела тела или ради коришћења у оружаним сукобима, казниће се затвором од три до дванаест година.
- (2) За дело из става 1. овог члана учињено према малолетном лицу учинилац ће се казнити казном прописаном за то дело и кад није употребио силу, претњу или неки други од наведених начина извршења.
- (3) Ако је дело из става 1. овог члана учињено према малолетном лицу, учинилац ће се казнити затвором најмање пет година.
- (4) Ако је услед дела из ст. 1. и 2. овог члана наступила тешка телесна повреда неког лица, учинилац ће се казнити затвором од пет до петнаест година, а ако је наступила тешка телесна повреда малолетног лица услед дела из става 3. овог члана, учинилац ће се казнити затвором најмање пет година.
- (5) Ако је услед дела из ст. 1. и 3. овог члана наступила смрт једног или више лица, учинилац ће се казнити затвором најмање десет година.
- (6) Ко се бави вршењем кривичног дела из ст. 1. до 3. овог члана или је дело извршено од стране групе, казниће се затвором најмање пет година.
- (7) Ако је дело из ст. 1. до 3. овог члана извршено од стране организоване криминалне групе, учинилац ће се казнити затвором најмање десет година.
- (8) Ко зна или је могао знати да је лице жртва трговине људима, па искористи њен положај или другоме омогући искоришћавање њеног положаја ради експлоатације предвиђене ставом 1. овог члана, казниће се затвором од шест месеци до пет година.
- (9) Ако је дело из става 8. овог члана учињено према лицу за које је учинилац знао или је могао знати да је малолетно, учинилац ће се казнити казном затвора од једне до осам година.
- (10) Пристанак лица на експлоатацију или на успостављање ропског или њему сличног односа из става 1. овог члана не утиче на постојање кривичног дела из ст. 1, 2. и 6. овог члана.

¹⁴ Кривично дело трговина људима је у надлежности виших јавних тужилаштва и виших судова, као и Тужилаштва за организовани криминал у Београду. Уз то, Општим обавезним упутством Републичког јавног тужиоца, у свим вишим и апелационим јавним тужилаштвима одређени су јавни тужиоци контакт особе за кривично дело трговина људима, као и за кривично дело трговина малолетним лицима ради усвојења из члана 389. КЗ.

за кривично дело трговина људима везује се примена бројних кривичноправних института:

- искључење могућности ублажавања казне
- примена посебних доказних радњи
- одузимање имовине проистекле из кривичног дела

За постојање кривичног дела трговине људима довољно је кумулативно постојање законом алтернативно наведених **радњи, средстава извршења и циљева**:

- **радње** извршења (да неко врбује, превози, пребацује, предаје, продаје, купује, посредује у продаји, сакрива или држи друго лице)
- **средства извршења** (силом или претњом, довођењем у заблуду или одржавањем у заблуди, злоупотребом овлашћења, поверења, односа зависности, тешких прилика другог, задржавањем личних исправа или давањем или примањем новца или друге користи)
- **циљеви** (намеравање експлоатације његовог рада, принудног рада, вршења кривичних дела, проституције или друге врсте сексуалне експлоатације, просјачења, употребе у порнографске сврхе, успостављања ропског или њему сличног односа, ради одузимања органа или дела тела или ради коришћења у оружаним сукобима)

Кривично дело трговине људима ће постојати, тј. бити свршено, иако извршилац није остварио циљ (није дошло до намеравање експлоатације)

Поступајући у складу са одредбом члана 19 Конвенције СЕ који позива на **криминализацију коришћења услуга жртве**,¹⁵ законодавац је предвидео могућност кривичног прогона особа које су знале или су могле знати за ситуацију и положај жртве и искористиле су је или су омогућиле другом да је искористи за законом дефинисану експлоатацију.

¹⁵ Иако се у неодређеном значењу помиње на неколико места, израз жртва су у националном кривичном законодавству изричито везује само за кривично дело трговина људима из члана 388 КЗ РС

Сила и претња нису једина средства извршења, то могу бити и довођење у заблуду или одржавање у заблуди, злоупотреба овлашћења, поверења, односа зависности и тешких прилика другог, задржавање исправа или давање и примање новца или друге користи

Сагласно одредбама међународних правних докумената које је Републике Србија ратификовала, законодавац је предвидео **посебан режим заштите од трговине људима за особе млађе од 18 година.**¹⁶

.... када су радње извршења кривичног дела трговина људима из чл. 388 КЗ предузете према малолетном лицу, са неким од наведених циљева, за постојање дела није нужно доказивање било ког средства извршења...

Квалификовани облици кривичног дела трговина људима везују се за различите околности, па и за извршење дела од стране групе, односно организоване криминалне групе.

пристанак лица на експлоатацију или на успостављање ропског или њему сличног односа из става 1. члана 388 КЗ РС не утиче на постојање кривичног дела трговине људима из ст. 1, 2. и 6. овог члана

¹⁶ Кривично дело трговина људима у квалификованом облику (који омогућава и изрицање казни затвора у дужем трајању), поред осталог, везује се и за малолетство жртве. Ово и за случај одговорности корисника услуга.

3. ОБУКА СУДИЈА И ТУЖИЛАЦА КАО СЕГМЕНТ ИНСТИТУЦИОНАЛНОГ ОДГОВОРА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ НА ТРГОВИНУ ЉУДИМА

Бројност могућих облика и начина трговине људским бићима, који су готово на истоветан начин наведени у међународним правним документима, а потом и у националном законодавству, сама по себи подстиче на преиспитивање постојећих знања о овој појави, а надамо се и на решеност, да оно што можда и није било довољно познато, буде пажљивије сагледано и примењено у даљем раду.

Значајан део нормативног одговора на трговну људима, а тиме и основа за поступањенадлежних државних органа, па и судија прекршајних судова присутан је и у другим прописима и правним актима. Поред осталог, од значаја је и Програм за борбу против трговине људима у Републици Србији¹⁷ за период од 2024. до 2029. године, донет од стране Владе Републике Србије. Програм прати и Акциони план за његово спровођење за период 2024–2026. године.

„Програм је припремљен у консултативном процесу на основу анализе доступних докумената и анализе контекста и заснован је на постојећим стратешким и институционалним ресурсима.“¹⁸ Поред осталог у Програму се наводи да је у периоду од 2017. до 2022. године, од стране Центра за заштиту

17 Доступно на: <http://www.mup.gov.rs/wps/wcm/connect/1181b8bc-74a3-4846-b1a8-c7188f2e4d8f/cir-program+za+borbu+protiv+trgovine+ljudima+2024-2026.pdf?MOD=AJPERES&CVID=oW931wv>.

18 Полазну основу за израду Програма чине, пре свега, препоруке из Извештаја Групе експерата Савета Европе за борбу против трговине људима (ГРЕТА) у оквиру трећег круга оцене примене Конвенције Савета Европе у борби против трговине људима, са тематским фокусом на приступ правди и делотворним правним лековима за жртве трговине људима и препоруке из Извештаја о трговини људима Стејт Департамента (ТИП извештај) за 2023. годину, као и налази и препоруке из Спољне оцене спровођења Стратегије превенције и сузбијања трговине људима, посебно женама и децом и заштите жртава 2017-2022. године и Извештаја о резултатима спровођења Стратегије превенције и сузбијања трговине људима, посебно женама и децом и заштите жртава за период 2017-2022. године (преузето из извештаја).

жртва трговине људима,¹⁹ идентификовано 320 жртва трговине људима, да већину идентификованих жртва чине жене (најчешће изложене сексуалној експлоатацији), да скоро половину идентификованих жртва чине деца, као и то да већина идентификованих жртва има држављанство Републике Србије.

Од посебног значаја је истицање да је Општи циљ програма за борбу против трговине људима тежња да донесе промене у четири кључне области борбе против трговине људима (кривично гоњење, заштита жртва трговине људима, партнерство и координација и превенција)

Као посебни циљеви у контексту остваривања општег циља препознати су:

- 1) унапређена ефикасност кривичног гоњења учинилаца кривичног дела Трговина људима уз обезбеђивање приступа правди и процесне заштите жртва трговине људима, посебно жена и деце током кривичног поступка;
- 2) унапређен квалитет заштите претпостављених жртва и жртва трговине људима, посебно жена и деце;
- 3) унапређена превенција трговине људима кроз подизање свести шире и стручне јавности и осетљивих група о трговини људима и
- 4) системски ојачана сарадња на локалном, националном и међународном нивоу ради ефикасније превенције и сузбијања трговине људима.

Међу мерама којима се жели унапредити и ојачати систем откривања и процесуирања кривичног дела Трговина људима превиђене су и обуке судија и тужилаца, као и редовне анализе судске праксе виших и прекршајних судова. Као учесници у спровођењу мере наведени су Врховно јавно тужилаштво, Министарство правде, Прекршајни апелациони суд са Одељењима, Прекршајни суд у Београду и Тужилаштво за организовани криминал.

¹⁹ Центар за заштиту жртва трговине људима је установа социјалне заштите основана одлуком Владе Републике Србије 3. априла 2012. године. Центар пружа услуге смештаја (ургентни смештај), услуге процене и планирања и саветодавно-терапијске и социјално-едукативне услуге, а уз процену стања, потреба, снага и ризика жртва трговине људима врши, на основу показатеља који указују да је лице жртва, идентификацију, координира активностима пружања услуга социјалне заштите жртвама трговине људима, саарађује са центрима за социјални рад, другим органима, службама и организацијама, с циљем реинтеграције, добровољног повратка у државу порекла, односно другог начина обезбеђивања најбољег интереса и безбедности жртва трговине људима.

Један од сегмената институционалног одговора Републике Србије на трговину људима, уз Националног координатора за борбу против трговине људима и Канцеларију за координацију активности у борби против трговине људима, везан је и за успостављање и активности Националног известиоца у овој области.

Међу препорукама које је Заштитник грађана који обавља послове националног известиоца у области трговине људима изнео у првом извештају за 2023. годину је и она у којој истиче неопходност наставка спровођења специјализованих обука за судије, тужиоце и полицијске службенике, успостављања системске и редовне размене информација судова и надлежних јавних тужилаштава са Центром за заштиту жртава трговине људима, али и укључивања прекршајних судова у прелиминарну идентификацију жртава трговине људима. У том контексту посматрано, Заштитник грађана указује и на нужност обуке за судије прекршајних судова како би били у могућности да препознају жртве и адекватно реагују у ситуацијама где постоје индикације о постојању трговине људима.²⁰

Наведену препоруку Заштитник грађана образлаже тако што истиче: „И поред чињенице да је Национални извештац обавештен од стране Прекршајног апелационог суда и Прекршајног суда у Београду да током извештајног периода није било контакта са жртвама трговине људима, у неколико наврата било је потенцијалних жртава, према процени поступајућег судије, које потенцијалне жртве су од стране судије поучене о својим правима и могућностима, али нису желеле никаква даља поступања у том правцу. Због постојања основане сумње да неко јесте или може бити жртва трговине људима, приликом саслушања у својству окривљеног поступајуће судије, у неколико наврата, су предочили лицима за које су оценили да могу бити у ризику, или да јесу жртве трговине људима, али није дошло до даљег поступања, јер су се изјаснили да нису жртве трговине људима, те да се тако нешто ни не уноси у записник о саслушању. Проблем представља то што та лица нису свесна да су жртве, или не желе то да прихвате. Разлоге за то, прекршајни судови виде у страху лица, или у неповерењу да ће им систем пружити адекватну заштиту. Наводи прекршајних судова, да судије током поступака имају сумњу да је неко лице жртва трговине људима, указују на неопходност укључивања прекршајних судова у прелиминарну идентификацију жртава и интензивније спровођење обука за судије”²¹.

²⁰ | Извештај Заштитника грађана – Националног известиоца у области трговине људима за 2023. годину, стр. 55 и 56. Доступно на <https://www.ombudsman.rs/attachments/article/8054/1%20Izvestaj%20Nacionalnog%20izvestioca%20u%20oblasti%20trgovine%20ljudima%20za%202023.%20godinu.pdf>

²¹ *Ibidem*

У поменутом извештају наведено је и то да је обука за судије и тужиоце у претходном периоду вршена и кроз „HELP” курс Савета Европе о проблему трговине људима,²² а истакнута је и чињеница да је неколико судија Прекршајног суда у Београду успешно завршило ову обуку. Иако захтевна, ова обука је, по мишљењу Заштитника грађана, изузетно корисна јер је све научено директно примењиво у свакодневном раду.

22 <https://www.pars.rs/sr/strucno-usavrsavanje>

4. РАЊИВЕ КАТЕГОРИЈЕ ОКРИВЉЕНИХ У ПРЕКРШАЈНОМ ПОСТУПКУ И ИНДИКАТОРИ ЗА ПРЕПОЗНАВАЊЕ ЖРТАВА ТРГОВИНА ЉУДИМА

Како више стотина прописа у својим казним одредбама прописују прекршаје²³, неки од њих односе се и на поступање прекршајних судова када су у питању различите рањиве категорије окривљених у поступку. Одређене категорије окривљених у прекршајном поступку постају рањиве категорије, не из разлога вођења поступка против њих или према њима, већ због сплета околности под којима они, само привидно, изгледају као извршиоци прекршаја. Пошто систем неретко не показује спремност да прилагоди поступање овим лицима, постоји реална могућност да њихова права у поступку буду угрожена, а да само поступање од стране суда буде окидач који ће од њих направити жртве система.

Некада су у питању године, па тако млади људи често показују одређену врсту бунта и отпора, други пут то могу бити странци или мигранти у прекршајним поступцима. Ово, јер углавном не познају језик суда на ком се води поступак, а нарочито правила поступка, ни правни систем у којем се тренутно налазе, долазећи из сасвим другачијих култура и правних традиција. Очекујући од њих да разумеју поступак који се против њих води, заборављамо да они могу, заправо, бити у потпуној конфузији да ли су они ти којима се суди или су заправо угрожени и треба да буду заштићени. Због тога суд када води поступак нпр. против жена окривљених за пружање услуга проституције или

23 Закон о прекршајима (Сл. Гласник РС“, бр. 65/2013, 13/2016, - одлука УС, 91/2019, 91/2019 – др.закон и 112/2022 одлука УС), члан 4. прописује да се прекршаји се могу прописивати законом или уредбом, односно одлуком скупштине аутономне покрајине, скупштине општине, скупштине града и скупштине града Београда, да ти органи могу прописивати само санкције предвиђене овим законом и у границама које одређује овај закон, и то само за повреде прописа које они доносе у оквиру своје надлежности утврђене уставом и законом, под условима одређеним овим законом, као и да орган који је овлашћен да прописује прекршајне санкције не може ово право пренети на друге органе.

против просјака, треба са посебном пажњом да испита околности под којима су се та лица нашла у позицији проститутке или просјака, а потом и околности које та лица чине посебно рањивим, па и жртвама трговине људима, или неког другог кривичног дела.

Најчешћи облици експлоатације жртава трговине људима су сексуална експлоатација и принудна проституција, радна експлоатација, принудно просјачење, принуда на вршење кривичних дела, трговина органима (принудно узимање органа ради њихове продаје), принудни рад у кући и принудни брак.²⁴ За потребе овог приручника, ради повезивања са поступцима у којима се могу наћи неки од рањивих категорија окривљених, од облика експлоатације обрађени су сексуална експлоатација и принудна проституција, радна експлоатација, принудно просјачење, принуда на вршење кривичних дела.

Као чињенична подлога за дискусију послужили су и статистички подаци везани за праксу Прекршајног суда у Београду који се односе на број формираних предмета, број решених предмета и начине решавања, број поднетих жалби и начине решавања по њима као и на број предмета у којима се Прекршајни суд у Београду огласио стварно ненадлежним. Анализом су обухваћени подаци за следеће правне квалификације: члан 16. Закона о јавном реду и миру – проституција; члан 12. Закона о јавном реду и миру – просјачење; члан 121. Закона о странцима; члан 122. Закона о странцима и члан 36. Закона о спречавању насиља у породици, и то за 2019, 2020, 2021, 2022. и 2023. годину.²⁵

У циљу сагледавања личности и прилика окривљених у овим поступцима, извршен је увид у правноснажно окончане предмете Прекршајног суда у Београду. Сврха прикупљања и обраде ових података није израда свеобухватне анализе ових поступака, већ покушај аутора да на илустративан начин прикажу конкретне ситуације у прекршајним поступцима у којима се као окривљени могу појавити лица из круга рањивих категорија, уз приказ

24 Према подацима Центра за заштиту жртава трговине људима у 2023. години формално је идентификовано 66 жртава трговине људима. Као и претходних година, већину идентификованих жртава чине жене, чак 72% што говори о томе да трговина људима има компоненту родно заснованог насиља. Проценат деце међу жртвама је значајно порастао у односу на претходне две године и износи 62%. Просечна старост деце жртава је 12 година, док је генерално просечна старост идентификованих жртава 19 година. Доступно на: <https://centarzztlj.rs/statisticki-podaci/>

25 Више о томе у О. Ристановић, М. Милић, Рањиве категорије окривљених у прекршајном поступку, реферат, Српско Удружење за кривичноправну теорију и праксу 2024. године

индикатора које најчешће указују на све или поједине видове и начине експлоатације тих лица као жртва трговине људима.

Нема сумње да је препознавање случајева трговине људима и жртава овог злочина и интерес и императив поступања свих државних органа, па и судија прекршајних судова. Поред осталог, на овај начин се избегава ново наношење зла жртви, омогућава се пружање адекватне подршке и помоћи, али и избегава кажњавање жртве за деликте за које је пријављена, сумњичи се или терети, а које је учинила током експлоатације или у вези са њом. Притом, на уму треба имати чињенцу да је злочин трговине људима сложен, да се манифестује у различитим облицима и бројним модалитетима у сваком од три кључна елемента бића кривичног дела дефинисаног у националном законодавству, али и у свакој од фаза процеса, тј. током врбовања, транспорта, експлоатације, контроле целог процеса и конкретних жртава.

Не треба очекивати да све жртве имају иста обележја, па ни то да ће свака жртва бити свесна своје ситуације и имати потенцијал да се избори са наметнутом ситуацијом и избегне намеравану или већ заопчету експлоатацију. Поједине особе то неће урадити, с обзиром да нису откриле превару трговаца, иако се план о њиховом злостављању и експлоатацији увелико реализује (нпр. у заблуди су да имају/ће имати могућност располагања оствареним приходима). Ово и због чињенице да околности конкретног случаја трговине људима могу бити такве да се и жртве које су увучене у спиралу зла и експлоатације, нерадо упуштају у комуникацију са полицијским службеницима и носиоцима правосудних функција, па и судијама прекршајних судова. Неретко, особе које се експлоатишу сарађују са трговцима (из страха од одмазде, због неповерења у службена лица, уз уверење да су проблеми које имају пролазни и решиви и да да ће ипак успети да остваре план о бољем животу...).

Индикатори трговине људима су својеврсни показатељи могуће трговине људима креирани кроз анализу различитих облика њене појавности

У околностима конкретног предмета и врсте прекршаја који се лицу ставља на терет, препознавање индикатора, уз одређено понашање окривљеног (које може бити последица примене различитих видова и начина принуде на експлоатацију), може да послужи као реалан основ претпоставке да је у

питању трговина људима.²⁶ Наравно, треба имати на уму да је пракса показала да утврђено присуство индикатора, није само по себи доказ о стварном постојању трговине људима. Ипак, то мора да буде основ за даљи рад на утврђивању чињеница (па и евентуалну потврду почетне процене/њено оповргавање) и основ за поступање усмерено на помоћ и подршку могућој жртви. Истовремено, не препознавање присуства индикатора трговине људима у конкретној фази ангажовања на њиховом утврђивању, није доказ о томе да трговине људима у анализираном случају заиста и нема.

Приликом креирања и коришћења индикатора, различити субјекти опредељују се и за различите методологије. На нашим просторима се, као значајни и поуздани, издвајају индикатори који су креирани у оквиру UNODC (Канцеларија Уједињених нација за дрогу и криминал),²⁷ односно они који се представљни од стране МОП/ИЛО (међународна организација рада/International Labour Organization).²⁸ Ослањајући се на напред наведене индикаторе, али и на вишегодишње искуство у оквиру Центра за заштиту жртава трговине људима креирани су индикатори које користе стручни радници центра у поступку идентификације потенцијалних жртава трговине људима.

Критеријуми класификовања индикатора могу бити различити, а најчешће се групишу везивањем за: 1. за околности присутне код свих, односно код појединих облика експлоатације; 2. за околности присутне у свим или само у појединим фазама процеса трговине људима; 3. за поједине категорије жртава; 4. за учесталост појављивања и интензитет њихове „снаге“.

За потребе материјала намењеног судијама прекршајних судова индикатори су сагледани у јединству циља, а то је скретање пажње на могућу трговину људима у предметима са којима се ови носиоци правосудне функције сусрећу у свом раду.

26 Списак није коначан, а сходно препорукама Националног известиоца и Програма за борбу против трговине људима, неопходно је проширити листу индикатора.

27 HUMAN TRAFFICKING INDICATORS, Доступни на: www.unodc.org/pdf/HT_indicators_E_LOWRES.pdf

28 Индикатори МОП/ИЛО изведени су из теоријског и практичног искуства Посебног акционог програма ове организације за борбу против присилног рада. Доступно на: www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@ed_norm/@declaration/documents/publication/wcms_203832.pdf

Индикатори присутни код већине облика експлоатације жртава везују се бројне околности конкретних особа па и за следеће:

- не поседује лична документа, у поседу су других лица или су фалсификована;
- незаконито је ушла или борави у нашој држави;
- долази из државе, подручја или средине која је препозната као држава, област или средина порекла жртава трговине људима;
- њено превозење или спровођење врши се/је вршено под неубичајеним околностима (скривено, са непознатим лицима, онима који имају криминалну прошлост, не говоре језик на ком би могли да комуницирају, наводно спавају или нису комуникативна јер су уморна или под дејством лекова, поседују оскудну гардеробу или ону која није примерена условима у којима се путовање одвија или њиховом социјалном или етичком пореклу или статусу и сл.);
- не поседују, околностима ситуације, примерен пртљаг, новац, телефон, кључеве и сл;
- непознавање језика и других одлика и особености државе или локалне средине за коју је везују документа која поседује;
- показује знаке да јој јекретање ограничено;
- улази у објекте у којима борави и њихова унутрашњост се надгледају и контролишу, имају тајне излазе, пролазе и просторије;
- изложена је насиљу или претњама према њој, члановима породице или другим блиским особама;
- пронађена је на месту или у близини места на ком је њено присуство под изговором који даје нелогично;
- немогућност описивања начина и околности под којима је доспела на место на ком је затечена;
- верује да мора нешто да ради мимо своје воље;
- показује неповерење према државним службеницима;
- показује знаке депресије, страха или анксиозности;
- имаја повреде као последицу принуде или употребе силе, ини оне које су карактеристичне за одређене послове;
- не зна адресу на којој живи или ради;
- понашање и комуникација је по наученим обрасцима и у уз удржаност због присуства других лица;
- избегавање разговора, други говоре у њено име чак и када јој се неко директно обраћа.

4.1. Окривљени за прекршај из члана 16. Закона о јавном реду и миру (проституција)

Конвенција о елиминацији свих облика дискриминације против жена²⁹ фокусира се на елиминацију дискриминације жена у свим областима, уз осигурање њихових права. У Закону о родној равноправности,³⁰ поред осталог, наводи се да родна равноправност значи друштво једнаких могућности за жене и мушкарце, а потом апострофира значај и подстиче стварање таквих, као и мере за сузбијање и спречавање свих облика родно заснованог насиља, насиља према женама и насиља у породици. Закон о забрани дискриминације³¹ уређује општу забрану дискриминације, а кроз допуне из 2021. године извршено је усаглашавање са правним тековинама Европске уније и испуњена је обавеза из Акционог плана за Поглавље 23. Визија Стратегије за родну равноправност за период 2021–2030. године³² је родно равноправна Република Србија, у којој су жене и мушкарци, девојчице и дечаци, као и особе другачијих родних идентитета, равноправни и имају једнака права и могућности за лични развој, пружају равноправан допринос одрживом развоју друштва и преузимају једнаку одговорност за будућност.

Док посредовање у проституцији представља кривично дело,³³ **одавање проституцији, као и коришћење услуге проституције, односно уступање просторије ради одавања проституцији представља прекршај за који је прописано кажњавање новчаном казном од педесет до сто педесет хиљада динара или казна затвора од 30 до 60 дана. Уступање просторија у циљу одавања проституцији малолетном лицу кажњиво је затворском казном у трајању од 30 до 60 дана.**³⁴

29 У наш правни систем уведена Законом о ратификацији конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена („Сл. лист СФРЈ - Међународни уговори”, бр. 11/81)

30 “Сл. гласник РС”, бр. 52/2021

31 Закон о забрани дискриминације (“Сл. Гласник РС”, бр. 22/2009, 53/2021.).

32 Стратегија за родну равноправност за период 2021–2030. године

33 Ко наводи или подстиче другог на проституцију, или учествује у предаји неког лица другоме ради вршења проституције, или ко путем средстава јавног информисања и других сличних средстава пропагира или рекламира проституцију, казниће се затвором од шест месеци до пет година и новчаном казном (чл. 184. КЗ РС)

34 Члан 16. Закона о јавном реду и миру (Сл. Гласник РС”, бр. 6/2016 и 24/2018). Раније важећим законом о јавном реду и миру је било кажњиво само одавање проституцији. Данас, законодавац је прописао да је и коришћење услуга проституције кажњиво и прописао је исту висину казне за корисника, као и за пружаоца ове услуге. Притом, пракса је показала да број корисника услуга проституције није занемарљив у укупном уделу учинилаца овог прекршаја.

Што се тиче анализираних података, приметан је благи пораст броја предмета у Прекршајном суду у Београду, почев од прве анализираних године, а приметан је пораст броја поступака који су окончани решењем о обустави поступка услед наступања апсолутне застарелости. Ово и због чињенице да ова лица могу бити недоступна суду, уколико су рецимо извршили предметни прекршај у стицају са прекршајем због кога се у евиденцији МУП-а воде као лица са фиктивним адресама.

Неретко, дешава се да подносиоци захтева за покретање прекршајног поступка пишу пријаве за одавање проституцији особама које су се у тренутку проласка патроле улицом налазиле на местима на којима се повремено налазе особе које се баве одавањем проституцији, а које притом нису ништа радиле. Такве пријаве нису садржале наводе о околностима из самог бића прекршаја, већ само уз штуро образложење да су пријављене особе се налазиле на месту на којем се налазе особе које се баве проституцијом. Губи се из вида да члан 16. Закона о јавном реду и миру не прописује да је сам покушај одавања проституцији кажњив (члан 9. став 1.- 3 Закона о ЈРМ прописује да је и сам покушај вређања, претње, вршења насиља и изазивања и учествовања у тучи кажњив). Уз то, не уважава се ни садржај члана 39. Устава Републике Србије који предвиђа слободу кретања, као једну од универзалних људских слобода и права. Стога, иако је понекада долазило до лоше праксе судова и кажњавања на основу таквих пријава, захтеве поднете на овај начин треба одбацити, јер није ни на који начин остварено биће прекршаја. Ово је један од примера где, услед сплета околности, лица привидно изгледају као извршиоци прекршаја, па је улога суда да установи у којим ситуацијама лица која се налазе у процесном положају окривљених заиста и јесу извршиоци прекршаја.

У последњој посматраној години порастао је број предмета који су окончани осуђујућом пресудом (240 у 2023. године, наспрам 90 у 2019. години), при чему је доминантна санкција новчана казна, док затворске казне готово да и нису изрицане. Број ослобађајућих пресуда у свим наведеним годинама креће се око 10. Релативно је велики број решења којима се суд оглашавао ненадлежним за вођење поступка, али нам СИПРЕС (електронски уписник који воде прекршајни судови) не може одговорити на изузетно важно питање, да ли је у питању месна или стварна ненадлежност.

Део истраживања подразумевао је увид у правноснажне пресуде Прекршајног суда у Београду. У великом броју предмета, жене, али и мушкарци извршиоци прекршаја из члана 16. Закона о јавном реду и миру, у стицају су извршили најмање још један, а врло често и два прекршаја, и то из Закона о личној карти и Закона о пребивалишту и боравишту грађана (када су затечени код себе нису имали личну карту, јер за исту никада нису ни подносили захтев за издавање надлежном органу или су исту изгубили, па касније нису поднели захтев надлежном органу за издавање нове личне карте). Такође, као прекршај у стицају појављује се и прекршај из Закона о пребивалишту и боравишту грађана (лице је фиктивно пријављено са пребивалиштем на једној, а према сопственој изјави последњи низ година непријављено живи у на другој адреси). Један број кажњених жена је у стицају извршило и прекршај из Закона о странцима, имајући у виду да се ради о страним држављанкама које су затечене као пружаоци услуге проституције, а извршеном провером кроз ПИС утврђено је да нису лица која имају запослење.

Што се тиче личних карактеристика кажњених, као што су образовање, породични статус, висина прихода и начин издржавања, претходна кажњивост, примећена је двојака ситуација. Највећи број жена био је без образовања, издржавају себе и децу (о којој се саме старају) од повремених прихода бавећи се проституцијом, нису у браку и претходно су кажњаване, а у извршењу прекршаја затечене су на улици или у возилу. У мањем броју анализираних предмета извршиоци су до клијената долазиле преко огласа, у питању су особе са средњим или вишим образовањем (књижевник, техничар, масер, студент) и често су у питању неудате особе.³⁵ У свим анализираним предметима изречене су новчане казне и за прекршаје у стицају.

35 Више о томе у Ристановић, О., Милић М.: *Рањиве категорије окривљених у прекршајном поступку*, реферат, Српско Удружење за кривичноправну теорију и праксу 2024. године, стр.584

4.1.1. *Трговина људима и/или проституција*

Овај вид експлоатације жртава трговине људима показује се као експлоатација кроз принудну проституцију. При чему жртва није у могућности да пружи отпор, трговац злоупотребљава своја овлашћења,³⁶ зависност жртве, њене тешке прилике,³⁷ а "неретко трговац држи жртву у стању емотивне заробљености, манипулишући њеном потребом за љубављу и држећи је у лажном уверењу да је воли, а да њено бављење проституцијом није резултат принуде, већ улагање у њихову заједничку будућност."³⁸ Трговци људима злоупотребљавају жртве, а жртва може имати неку од *следећих карактеристика*:

-
- 36 Окривљена М.Т. је злоупотребом поверења, односно зависности, и уз примање новца, предавала другом лицу у циљу сексуалне експлоатације своју ћерку, малолетну оштећену, која је сврстана у категорију ментално заостале деце, степена лаке менталне заосталости. Она је по претходном договору са окривљеним З.Ћ. – да он има сексуалне односе са оштећеном малолетном Х.Х. – у току школске године викендом одлазила по оштећену, која је живела код оца, узимала је и одводила код другоокривљеног, говорећи јој том приликом да мора да има сексуалне односе са њим. Окривљени З.Ћ. је, знајући да оштећена спада у категорију деце лаке менталне заосталости, да похађа специјалну средњу школу и да је жртва трговине људима, искористио њен положај. Пресудом вишег суда првоокривљена М.Т. оглашена је кривом и осуђена на казну затвора у трајању од 6 година, због кривичног дела трговина људима из члана 388. став 3. у вези са ставом 2. и 1. КЗ, а другоокривљени З.Ћ. на казну затвора у трајању од 4 године. због кривичног дела трговина људима из члана 388. став 9. у вези са ставом 8. КЗ. Правноснажна пресуда Вишег суда у Пироту К 26/16 од 09.05.2018. год
- 37 Другоокривљени В.М. је малолетну оштећену А. М одвео у кућу првоокривљеног С.Ј., уз изговор да је води на кафу при чему му је било познато да је оштећена уживалац опојних дрога, и у тешким економско-социјалним приликама где јој је првоокривљени наметнуо дуг од 18.000 динара за опојну дрогу, рекавши јој да мора да пружа сексуалне услуге муштеријама које јој доводи да би измирила дуг, када је она то одбила првоокривљени С.Ј.је ударањем шамара уплашио малолетну оштећену А. М. која је након тога пристала да пружа сексуалне услуге и то чинила девет дана (правноснажна осуђујућа пресуда Вишег суда у Новом Саду К 322/12)
- 38 Жарковић, М., Драгичевић Дичић, Р., Јосимовић, С., Спасојевић Иванчић, Д., Славковић, Б., Анђелковић, М., Вукашиновић, М.: *Правда за жртве трговине људима - Практикум за судије и јавне тужиоце*, АСТРА, Београд, 2020. године, стр. 36

- има ограничену могућност располагања сопственом зарадом (новац се делимично или у потпуности одузима);
- нема слободу одлучивања о томе шта ће, када ће и колико дуго радити, а када ће и како одмарати;
- под надзором је (ако и има мобилни телефон, и он се користи у циљу надзирања) и највероватније има некога у пратњи где год да се креће;
- упућују јој се претње одмаздом у случају покушаја бегства (ставља се у изглед наношења зла жртви и њој блиским лицима);
- живи или ради у групи, понекад са другим женама које не причају исти језик;
- има тетоваже или друга обележја који показују „власништво“;
- силована је или претучена како би прихватила подчињавање;
- приступ здравственој заштити није могућ или је ограничен;
- суочена је са бројним здравственим ризицима (незаштићени сексуални односи са бројним клијентима као последицу могу имати и инфицирање полно преносивим болестима, инфицирање репродуктивног тракта, нежељену трудноћу и сл.);
- има видљиве повреде и друге трагове физичког злостављања или болести (ране, подливе, ожилјке и сл.);
- самоповређивала се (обично посекотине и опекотине од цигарета по рукама);
- покушавала је самоубиставо (узимање седатива, сечење вена или намерно тровање хемикалијама неретко је део плана жртве о бекству);
- има врло мало предмета или одеће;
- има одећу која је уобичајена за сексуални рад;
- зна да изговара само речи које су у вези са сексом на локалном језику или на језику клијената;
- није у могућности да покаже идентификациони документ

Код овог вида експлоатације, посебно што се у прекршајном поступку као окривљене појављују жене које могу бити жртве трговине људима, изузетно је важно да судија приликом саслушања са посебном пажњом утврди постојање неког од наведених обележја.

На уму треба имати и чињеницу да корисник услуга проституције, као и онај који уступа просторије ради проституције, може, под законом предвиђеним условима, одговарати за кривично дело трговине људима из чл. 388 ст. 8, односно ст. 9 (ако је знао или је могао знати да је лице жртва трговине људима, па искористи њен положај или другоме омогући искоришћавање њеног положаја ради експлоатације...).³⁹

Околност која отежава препознавање кривичног дела трговина људима, а тиме и његових жртава, везује се и за чињеницу да трговци прибегавају томе да конкретну ситуацију прикажу тако да избегну одговорност за дело из чл. 388 КЗ РС на сваки могући начина, па и прихватњем одговорности за неко друго кривично дело за чије извршење је могуће изрицање знатно блажих казни. Везано за сексуалну експлоатацију жртава трговине људима, ово кроз прихватање одговорности за посредовање у вршењу проституције из члана 184 КЗ РС.⁴⁰ Самим тим губи се и основ за кривичнопрани прогон особа за извршење дела из чл. 388 ст. 8 и 9.

39 За учињено је могуће је изрицање казне затвора од шест месеци до пет година, односно од једне до осам година у случају да је дело учињено према лицу за које је учинилац знао или је могао знати да је малолетно.

40 „О кривичном делу посредовања у вршењу проституције могло би се говорити у ситуацији која подразумева довођење у везу клијента и особе која се проституише без надокнаде или уз надокнаду, чију врсту и вредност слободном вољом доминатно дефинише особа која се проституише и која, у случају претходног договора, задржава могућност да бира и одбија клијенте, дефинише начин, врсте и услове ангажовања, доноси одлуку о престанку проституисања и слично.... (извод из решење Апелационог суда у Новом Саду, Кж. 1 2386/12 , којим је укинута пресуда Вишег суда у Новом Саду, К. 207/11)

4.2. Окривљени за прекршај из члана 12. Закона о јавном реду и миру (просјачење)

Према подацима Републичког завода за статистику, укупан број пунолетних корисника услуге смештаја у прихватилиштима који су на евиденцији центара за социјални рад у 2022. години је 647, од чега су 337 жене и 310 мушкарци. Иако је и код пунолетних корисника ове услуге заступљеност жена већа (са уделом од 52,1%), код корисник из категорије младих удео особа женског пола је далеко већи (89,8%), док је у категорији старијих корисника он на нивоу од 50,7%.⁴¹

Нашој држави недостаје документ јавне политике који се бави проблемом просјачења, па делује да је ово питање најмање препознато и када је реч о експлоатацији и трговини људима. Као да и законодавац и судије не препознају просјачење као понашање које се може довести у везу са експлоатацијом, а "деца која просе, како у прописима тако и у пракси, немају јасно признат статус жртве експлоатације, насиља, злостављања и занемаривања. Напротив, са навршених 14 година сматрају се извршиоцима кривичног дела или прекршаја, постају легитиман објект полицијских овлашћења и овлашћења комуналне милиције и улазе у поступке у којима им се изричу санкције."⁴² Како са овим лицима треба да поступају полицијски службеници који имају посебан сертификат за рад са малолетницима, када говоримо о прекршајима, то значи да су управо полицијски службеници ти који би кроз списе предмета које достављају уз захтев за покретање прекршајног поступка, требало кроз Службену белешку или Изјаву прибављену од грађана да наведу што више детаља које су уочили приликом утврђивања прекршаја. Уколико је захтев за покретање прекршајног поступка штур и без додатних околности под којима је утврђен прекршај, велика је вероватноћа да ће то и за судију бити само један од предмета просјачења.

41 Сагласно одредби члана 41 став 2 Закона о социјалној заштити ("Сл. гласник РС", бр. 24/2011 и 117/2022 - одлука УС) у делу у ком се говори о корисницима услуга социјалне заштите, изрази млада особа, млади, односно омладина користи се за означавање пунолетних лице до навршених 26 година живота. У ставу 3 истог члана за пунолетно лице старије од 65 година користи се израз старији корисник

42 Јовановић, В., *Принудно просјачење - Анализа прописа и институционалне праксе у Србији*, АСТРА, Београд, 2024. године, стр. 8, доступно на: <https://smartbalkansproject.org/wp-content/uploads/2024/04/Prirodno-prosijacenje-Analiza-propisa-i-institucionalne-prakse-u-Srbiji.pdf>

Треба истаћи и да Међународна организација рада (МОП) просјачење дефинише као „низ активности којима појединац тражи новац од непознате особе, а на основу свог сиромаштва или у потрази за добротворним донацијама, позивајући се на здравствене или верске разлоге.“⁴³ Код људи, како грађана тако и стручне јавности под појмом „просјачење“ провлачи се асоцијација озбиљног сиромаштва, али је феноменологија код ове врсте извршиоца прекршаја знато комплекснија, па је лепо у литератури примећено: „испод наизглед назовимо безазлено тражења новца од случајних пролазника, често се крије принудни рад, пунолетних и деце, трговина људима, изнуда, уцена, чак у неким, срећом изолованим ситуацијама, и сакаћења, унакаживања, ради изазивања самилости од стране грађана“⁴⁴.

Закон о јавном реду и миру у члану 12. прописује да ће се казнити новчаном казном од пет до десет хиљада динара или казном затвора до 30 дана онај ко просјачењем угрожава спокојство грађана или нарушава јавни ред и мир. Уколико неко овај прекршај изврши у групи од три и више лица, казниће се новчаном казном од десет до тридесет хиљада динара, или казном затвора до 30 дана. Јавност, чак и ако је у питању апстрактна јавност може бити узнемирена просјачењем другог или других лица, али систем државних органа треба да је заинтересован да утврди шта је довело до ове појаве. Да ли је заиста објект заштите усмерен на праву страну, јавну безбедност и спокојство грађана или држава, кроз поступак који води, треба да препозна жртву и употреби све механизме да јој помогне.

Што се тиче висине запрећене казне треба приметити да је несразмерна у односу на прописану затворску казну, нарочито јер се сходно члану 314. Закона о прекршајима хиљаду динара изречене, а неплаћене новчане казне замењује посебним решењем у 1 дан затвора. Ово у пракси може створити велику правну несигурност и за последицу имати третирање лица у истим правним ситуацијама на неједнак начин, што тражи од судије да буде додатно сензибилисан када се води судски поступак по члану 308. Закона о прекршајима). Такође, овде треба напоменути и да се, релативно често, као санкција изриче и опомена на основу члана 50. Закона о прекршајима.

43 *A rapid assessment of bonded labour in domestic work and begging in Pakistan*, Collective for Social Science Research, Karachi, International Labour Office, Geneva, March 2004, p. 21

44 Николић, М., Митровић, Д. К., *Положај и заштита рањивих категорија са аспекта надлежности Заштитника грађана и Прекршајних судова Републике*, Будва 2024. године, стр. 634

У овој врсти предмета приметно је смањен број формираних предмета по годинама (рецимо 966 формираних предмета у 2021. години, наспрам формираних 637 предмета у 2023. години). Следствено томе, смањиван је и број осуђујућих пресуда. Што се тиче изрицаних санкција у овим прекршајним поступцима, број изречених новчаних казни прати готово исти број изречених опомена, док су затворске казне изрицане у веома малом броју случајева. Као и код прекршаја проституције, изузетно је низак број жалби од стране подносиоца захтева, а у последњој посматраној години суд се у појединим случајевима оглашавао стварно ненадлежним за поступање.

Као и код прекршаја проституције, у анализираним одлукама Прекршајног суда у Београду, у стицају су извршени исти прекршаји из Закона о личној карти и Закона о пребивалишту и боравишту грађана. Што се тиче личности окривљеног, у највећем броју су у питању лица без запослења, са завршеном основном школом или неколико разреда основне школе, лица која издржавају себе и породице од прошње и повремених послова, која су претходно прекршајно кажњавана више пута. У неким предметима су кажњени представљали себе као особу са инвалидитетом, тако што нпр. држе руку испод јакне. Ови поступци су вођени сходно члану 308. Закона о прекршајима, углавном из разлога што немају пријављено пребивалиште, а од санкција су изрицане и новчане казне и затворске казне⁴⁵.

45 Више о томе у Ристановић, О., Милић, М., Рањиве категорије окривљених у прекршајном поступку, реферат, Српско Удружење за кривичноправну теорију и праксу 2024. године, стр.587

4.2.1. Трговина људима и/или просјачење

Иако се као жртве овог начина експлоатације жртава трговине људима могу појавити особе оба пола, различитог узраста, код принудног просјачења⁴⁶ врло често су то деца и малолетници, а код одраслих и старијих особа, оне са инвалидитетом. Код трговине људима у циљу експлоатације просјачења, али и принуде на вршење кривичних дела, показатељи могу бити:

- имају знаке физичких повреда које су резултат сакаћења,
- деца (и жене) су исте националне или етничке припадности и крећу се у групама са мањим бројем одраслих (најчешће мушког пола)
- део су веће групе деце која имају истог родитеља или старатеља
- особе које просе или краду се кажњавају уколико не скупе или не украду довољно
- деца и малолетници жртве живе са одраслима који нису њихови родитељи, тј. са члановима криминалне групе која их контролише
- жртве путују са члановима криминалне групе која их контролише, најчешће у групи ка или унутар већих градова (фреквентнијих локација)
- на просториму проналажења групе појављују се нове форме криминалних активности
- постоје докази да се група особа за које се сумња да су жртве трговине људима селила, током времена, кроз више земаља.

У пракси се могу јавити и ситуације у којима родитељи просјаче заједно са својом децом или да је захтев поднет против родитеља са правном квалификацијом из члана 72. ЗОПа, због пропуштања дужног надзора над децом која су у прошњи затечена. Зато је важно у поступку обратити пажњу на индикаторе, јер се у бити ради о кривичном делу запуштање и злостављање малолетног лица из члана 193 КЗ, а под одређеним условима и о трговини људима. У оваквој ситуацији не можемо говорити о некаквој традицији већ о кривичном делу.⁴⁷

46 Према подацима ЦЕНТРА за заштиту жртава трговине људима за 2023. годину, сексуална експлоатација по први пут није најдоминантнији облик трговине људима. Најучесталији облик је била принуда на просјачење са уделом од 29,3 %, на другом месту по учесталости је радна експлоатација 22,7 %, сексуална експлоатација се јавља у 20% случајева, принуда на брак у 14,7%, а принуда на вршење кривичних дела у 13,3% случајева. Притом је свих 17 жртва принудног просјачења било млађе од 18 година (12 женског, 5 мушког пола), а експлоатацију су у 83% случајева вршили родитељи, односно старатељи жртава. Доступно на: <https://centarzztlj.rs/statisticki-podaci/>

47 Чињеница да се експлоатација просјачењем одвијала у оквиру ромске породице, од стране једног од родитеља захтевала је посебну правну анализу (с обзиром да се може говорити

ПРИМЕР

Од стране Министарства унутрашњих послова поднет је захтев за покретање прекршајног поступка против окривљене НН, а због прекршаја из члана 72. Закона о прекршајима. Увидом у списе предмета, суд је утврдио да радња описана захтевом за покретање прекршајног поступка (саправном квалификацијом из члана 72. Закона о прекршајима), не представља прекршај, имајући у виду да се окривљеној ставља на терет да је одговорна што су одређеног дана у Београду њена малолетна деца старости 10 и 13 година вршили услуге прања ветробранских стакала ради новчане накнаде, чиме су угрожавали мир и спокојство грађана, а чиме би окривљена извршила прекршај из члана 72. Закона о прекршајима.

Суд се огласио стварно ненадлежним и уступио списе предмета месно надлежном јавном тужилаштву у Београду, јер је стао на становиште да радња описана захтевом за покретање прекршајног поступка садржи елементе кривичног дела кажњивог чланом 193. став 1. и став 2. Кривичног законика.

Наведени члан прописује да ће се родитељ, усвојилац, старалац или друго лице које грубим занемаривањем своје дужности збрињавања и васпитавања запустити малолетно лице о којем је дужно да се стара, казнити затвором до три године, а у ставу 2. да ће се родитељ, усвојилац, старалац или друго лице које злоставља малолетно лице или га принуђава на претеран рад или рад који не одговара узрасту малолетног лица или на просјачење или га из користољубља наводи на вршење других радњи које су штетне за његов развој, казнити затвором од три месеца до пет година.

и о специфичним обичајима заједнице и занемаривању од стране родитеља). Окривљени је кривична дела извршио према свом малолетном сину, оштећеном Ђ.Ј. и према својој пасторци малолетној оштећеној Љ.П. у периоду од скоро 3 године, на тај начин што је злоупотребом овлашћења, односа зависности и тешког материјалног стања, свог сина и своју пасторку.... скоро свакодневно превозио ради просјачења, искористивши чињеницу да су малолетни оштећени егзистенцијално зависни од њега, да у односу на оштећеног малолетног Ђ.Ј. врши и родитељско право. Упућивао их је да на различитим локацијама од пролазника и посетилаца угоститељских објеката просе новац, што су они и чинили, а новац би на крају дана предавали окривљеном у новчаним износима од по 1.500,00 до 2.000,00 динара. Тај новац окривљени је користио само за своје потребе-конзумирање алкохола и коцку а не за добробит породице већ за личне прохтеве, што је и било опредељујуће да би се утврдило постојање експлоатације. Изводи из пресуде Вишег суда у Ваљеву К.бр. 3/19

Суд је затражио од подносиоца захтева за покретање прекршајног поступка информацију о околности да ли је против окривљене поднета кривична пријава, а подносилац захтева се изјаснио да против окривљене НН није поднета кривична пријава за описано кривично дело.

Нашавши да је дошло до запуштања малолетних лица од стране окривљене, о којим лицама је иста, као родитељ била дужна да се стара, и то грубим занемаривањем дужности збрињавања и васпитавања, и да описано понашање окривљене одговара поменутом члану КЗ-а, а не одговара и не подлеже прекршајној одговорности, јер не представља прекршај из члана 72. Закона о прекршајима (који у ставу 1. прописује прекршајну одговорност родитеља као да је родитељ сам учинио прекршај, уколико је учињени прекршај последица пропуштања дужног надзора који је родитељ био у могућности да врши, и то у ситуацији када је прекршај учинило дете-лице старости до 14 година, што конкретно није случај), па да се у овој правној ствари не ради се о одговорности родитеља за пропуштање дужног надзора који је родитељ био у могућности да врши, и то у ситуацији када је прекршај учинило дете (лице старости до 14 година), већ о одговорности родитеља који је грубо занемарио дужност збрињавања и васпитавања малолетне деце, узраста (у односу на време извршења описано у захтеву за покретање прекршајног поступка) 10 година и 13 година услед чега је дошло до запуштања малолетних лица од стране окривљене, јер су исти затечени како су вршили услуге прања ветробранских стакала ради новчане накнаде, суд је нашао да је наведено понашање окривљене санкционисано Кривичним закоником у глави 19. – Кривична дела против брака и породице огласио се стварно ненадлежним и уступио списе предмета месно надлежном јавном тужилаштву у Београду.

4.3. Окривљени за прекршај из Закона о странцима (мигранти, азиланти, странци и странци у незаконитом боравку)

Закона о странцима⁴⁸ у члану 3. прописује да је странац свако лице које нема држављанство Републике Србије, док је лице без држављанства (апатрид) странац кога ни једна држава, сходно свом националном законодавству, не сматра својим држављанином. Избеглица је странац коме је признато право на уточиште у складу са прописима о азилу, осим лица са територије бивше СФРЈ којима је статус избеглице признат у складу са прописима о избеглицама, на која се Закон о запошљавању странаца⁴⁹ не примењује. Незаконит боравак јесте присуство странца на територији Републике Србије који не испуњава или више не испуњава услове за улазак или даљи боравак на територији Републике Србије. С тим у вези, противправно понашање странаца је прекршај, о ком год пропису да се ради, док је статусно противправно понашање прекршај кажњив Законом о странцима или Законом о запошљавању странаца.⁵⁰ Треба истаћи да Препоруке о непротеривању дуготрајних миграната⁵¹ прописују да "лица која су задржавајући своје држављанство настанила на територију друге државе чланице Савета Европе, који у њој живе дуги низ година, интегрисани у друштво земље домаћина више нису ни људски ни социјални странци. Отуда примена мере протеривања према њима има несразмерно и дискриминационо дејство. Несразмерно дејство произилази из последица које може имати особа која је трајно настањена у другој држави, а које се виде у принудном одвајању од породице"⁵².

Најчешћи основи за прекршајну одговорност су: неблаговремено регулисање боравка, било привременог или сталног настањења⁵³ незаконит боравак,

48 „Сл. гласник РС“, бр. 24/2018, 31/2019 и 62/2023

49 „Сл. гласник РС“, бр. 128/2014, 113/2017, 50/2018, 31/2019 и 62/2023

50 Лица недоступна државним органима уз могућност избегавања прекршајне одговорности због одласка у иностранство, па је поступак према њима се вођен у смислу члана 308. Закона о прекршајима

51 Препорука о непротеривању дуготрајних миграната, Council of Europe, Recommendation 1504 (2001) on the Non-Expulsion of Long-Term Immigrants, 14 March 2001.

52 У препоруци се наводи да до протеривања странца треба доћи само уколико се докаже да окривљено лице представља стварну опасност по јавни ред државе домаћина.

53 Изменама и допунама Закона о странцима, мења се рок за подношење захтева за продужење боравка које је било законом предвиђено на рок од 90 до 30 дана пре истека важећег боравка,

илегалан улазак на територију Републике Србије, боравак супротно сврси за коју је одобрен, непоступање по решењу о враћању са роком за добровољни повратак, непоступање по решењу о напуштању територије Републике Србије са забраном повратка, непријављивање адресе боравака у року од 24 часа од тренутка доласка у РС или непоступање по заштитној мери удаљења странца са територије РС, као и ремећење јавног реда и мира, прекршаји из области безбедности саобраћаја на путевима, царински прекршаји, насиље у породици или насиље и недолично понашање на спортским приредбама.

У овим поступцима, евидентан је пораст броја формираних предмета, 57 предмета у 2019. години и 646 формираних предмета у 2023. години уз велики број осуђујућих пресуда и уједначен број новчаних казни и опомена, са релативно малим бројем изречених затворских казни. У овим предметима, суд се није оглашавао ненадлежним (стварно или месно) ни у једном предмету, док жалби готово да и није било. Међутим, од једне затворске установе добили смо податак да се, када су у затвору, јасно може раздвојити понашање оних који су мигранти у правом смислу те речи, од оних који се понашају герилски, показују поштовање према вођи кога је управо по том понашању лако уочити. Околност да су затворске казне изречене и једнима и другима, или им је новчана казна замењена у затвор је показатељ да судијама у поступку ипак недостаје искуство и знање да препознају те разлике.

Код ове категорије учинилаца прекршаја, након извршеног увида у окончане предмете Прекршајног суда у Београду, може се закључити да су у највећем броју поступака окривљенима изречене опомене и ослобођени су обавезе надокнаде паушалних трошкова прекршајног поступка. Што се тиче држављанства, готово да нема државе чији држављани нису били учесници у прекршајном поступку који је вођен пред Прекршајним судом у Београду, различитих су полова, образовних профила, брачног статуса и осталих персоналних карактеристика. Међутим, сва ова лица повезује околност да су у питању странци, који су и изјавили да нису били упознати са прописима, да су без намере извршили прекршај, док су неки од њих и засновали и трајније заједнице у Републици Србији.

4.3.1. Странци, мигранти, радна експлоатација и трговина људима

Одговор друштава и држава на трговину људима показује се комплекснијим са порастом мигрантских токова ка земљама ЕУ, а преко Републике Србије и земаља у региону и почетком ратних сукоба у Украјини. Наша држава

што је доводило до тога да велики број прекршајних пријава буде поднето из разлога што су људи мислили да подношење захтева може да се изврши до дана истека важења боравака,

предузела је низ мера у том правцу,⁵⁴ а од 1. фебруара 2024. године ступила је на снагу и пуна примена Закона о изменама и допунама Закона о запошљавању странаца („Службени гласник РС”, бр. 62/2023), који заједно са Законом о странцима (“Службени гласник РС”, бр. 24 од 26. марта 2018, 31 од 29. априла 2019, 62 од 27. јула 2023) предвиђа низ мера, механизма и заштита за претпостављене жртве трговине људима, као и за жртве трговине људима (члан 40 Закона о странцима предвиђа омогућавање привременог боравка страном држављанину по овом основу). У исто време, овај закон олакшава запошљавање странаца у Републици Србији увођењем јединствене радне и боравишне дозволе (члан 46а Закона о странцима) која се издаје као биометријски документ са трајањем од три године. Ипак, страни држављани су и даље осетљива категорија која се лако може наћи у неповољном положају, као жртва принудног рада или трговине људима.

Радна експлоатација као трговина људима подразумева широки контекст посматрања, имајући у виду и измене Закона о запошљавању странаца, а које за циљ имају и превенцију. У литератури из ове области истакнуто је да “долазак миграната и мигранткиња у нову средину и у савременом свету неретко се доживљава као сукоб цивилизација уместо сусрета цивилизација, а што се одражава на све сфере живота, укључујући сферу запошљавања и рада.”⁵⁵ Истовремено, “мигранти због своје тешке и рањиве ситуације често буду увучени у различите криминалне активности, било као извршиоци или жртве. Ситуација је још тежа када су у питању посебно рањиве групе унутар мигрантске популације, попут жена, деце, малолетника, болесних, инвалида, старих и др.”⁵⁶

Лица у поступку могу показивати знаке и последице психичког и физичког насиља и злостављања, појављују у различитим секторима грађевинарства, рударства, пољопривредне производње, шумарства али и се све чешће у литератури помиње рад у кућама, индустрија забаве, и услужне делатности и производња. За особе које су биле жртве трговине људима у циљу радне експлоатације врло често се везују и следеће околности:

54 О мерама владе Републике Србије видети у Програму за борбу против трговине људима

55 Кузминац, М., *Отворени балкан отварање нових могућности за сезонске раднице у пољопривреди*, Harmonius 1/2023, Београд, стр. 235., Доступно на www.harmonius.org/wp-content/uploads/2024/02/Harmonius-2023-2.pdf

56 Ристовић, С., *Рад полиције са посебно рањивим мигрантским групама*, Зборник радова са регионалне конференције „Регионална сарадња у сузбијању прекограничног криминала: савремени изазови тероризма и мигрантске кризе”, Бијељина, Република Српска, БиХ, 22-24. мај 2018. године, стр. 336 Доступно на: <https://fbn.unibl.org/wp-content/uploads/2019/02/FBN-Zbornik-Bijeljina-2018.pdf>

- тешке личне или породичне ситуације,
- злоупотреба нелегалног статуса
- превара у вези са условима запослења, са природом посла, условима рада, локацијом, послодавцем, са смештајем, условима живота, исхраном (неприхватљиво су лоши, живе на понижавајућим, неприкладним местима, као што су пољопривредне или индустријске зграде, често у групама и на истом месту где и раде, храна је једнолична и неквалитетна)
- веома лоши услови рада и претња да ће се још више погоршати
- принуда на обављање опасног посла, принудни задаци или клијенти
- одећа, обућа као и опрема коју користи је испод прописаних стандарда
- превише радних сати и радних дана
- превара у вези са зарадом/платом, нанипулисање висином зараде, задржавање новца
- нередовно исплаћивање зараде, њено одсуство или измишљени разлози за њено умањење (изнуђено / наметнуто дуговање послодавцу, кажњавање за наводне и стварне пропусте)
- изузетно ниска надокнада за обављене послове (нижа од минималне плате или ниже од разумних и правичних накнада за извршен посао)
- непостојање писаног доказа о исплатама радника
- нема животно осигурање
- одсуство социјалне заштите (уговора, социјалног осигурања итд.)
- не може да раскине радни однос и напусти радно место ограничена му је слобода кретања и комуникација са другим лицима (посебно са представницима државних и јавних служби)
- држи се под контролом претњама да ће бити пријављен властима (то се често примењује у случају незаконитих миграната или непријављених радника)
- претње да ће се обавестити породица жртве, њено окружење или јавност о наводно недоличном понашању и односу према послу
- принуда на лаж властима, породици итд.⁵⁷

57 Већ је истакнуто да списак индикатора динамичног карактера и да није коначан, па је увек могуће њихово модификовање, па и проширење креираних листа. Тако нпр. на трговину људима у циљу служења, кроз заснивање ропског или сличног односа могу указивати и следеће околности везане за жртве: живе са породицом послодавца (ако раде на имању, не улазе у просторије за становање); не једу са осталим члановима породице, а само остаци хране им се дају за јело; немају приватан простор, а спавају у простору који деле са неким или је тај простор неприкладан; никада или ретко напуштају кућу (имање) послодавца, а када то раде под надзором су друге особе; изложени су увредама, злоупотреби, претњама и насиљу.

У овим предметима нарочито је важно утврдити управо околности због којих се лица и налазе у положају осетљивих категорија, јер се може догодити да су у питању жртве трговине људима, или неког другог кривичног дела.

4.4. Прекршајни поступак према прекршиоцима хитних мера предвиђених Законом о спречавању насиља у породици⁵⁸

Према подацима Републичког завода за статистику за најтежа кривична дела, убиство и тешко убиство, у 2022. години правноснажно су осуђене 3 жене и 70 мушкараца, а у истој години, за кривично дело Насиље у породици правноснажно је осуђено 147 жена и 1874 мушкарца, док су оштећени кривичног дела насиља у породици у 79% случајева жене, а у 21% мушкарци. Насиље у породици јесте акт физичког, сексуалног, психичког или економског насиља учиниоца према лицу са којим се учинилац налази у сродству⁵⁹. Члан 36. Закона о спречавању насиља у породици прописује да ће се казном затвора до 60 дана казнити за прекршај лице које прекрши хитну меру која му је изречена или продужена.⁶⁰ Новчаном казном од 50.000 динара до 150.000 динара казниће се за прекршај одговорно лице у државном и другом органу, организацији и установи које полицији или јавном тужиоцу неодложно не пријави или не реагује на пријаву или опструира пријављивање или реаговање на свако сазнање о насиљу у породици или непосредној опасности од њега (**члан 13. став 2**). Осуђујућа пресуда за прекршај може се извршити пре њене правноснажности. Закон се већ низ година примењује, а број окривљених у прекршајном поступку због кршења мера се не смањује. Много је разлога, од повећања броја становника, пре свега у Београду, околности да је јавност у овом

58 "Сл. гласник РС", бр. 94/2016 и 10/2023 - др. закон

59 Садашњем или ранијем брачном или ванбрачном или партнерском односу или према лицу са којим је крвни сродник у правој линији, а у побочној линији до другог степена или са којим је сродник по тазбини до другог степена или коме је усвојитељ, усвојеник, храненик или хранитељ или према другом лицу са којим живи или је живео у заједничком домаћинству

60 Поступање полицијских службеника прописано је чланом 14. Закона "Полицијски службеници дужни су да одмах обавесте надлежног полицијског службеника о сваком насиљу у породици или непосредној опасности од њега, без обзира како су за то сазнали, и имају право да, сами или на захтев надлежног полицијског службеника, доведу могућег учиниоца у надлежну организациону јединицу полиције, ради вођења поступка, хитне мере чланом 17", а ако после процене ризика установи непосредну опасност од насиља у породици, надлежни полицијски службеник доноси наређење којим изриче хитну меру учиниоцу који је доведен у надлежну организациону јединицу полиције (члан 15. став 1). Хитне мере су: мера привременог удаљења учиниоца из стана и мера привремене забране учиниоцу да контактира жртву насиља и прилази јој. Наређењем могу да се изрекну обе хитне мере" а продужење хитне мере чланом 19. закона.

сегменту све више информисана у смислу пријављивања насиља, до пораста насиља у друштву.

Статистика Прекршајног суда у Београду показује пораст броја формираних предмета и готово све одлуке у овим поступцима су осуђујуће. Од изречених санкција, судије су у највећем броју предмета изрицале казну затвора, нешто мање новчаних казни, а опомене готово да нису ни изрицане. Почев од 2023. године расте број изјављених жалби од стране подносиоца захтева (у односу на укупан број предмета он је на навоу од око 10% у последњој посматраној години).

Како увид у Електронски уписник СИПРЕС не може пружити детаљне податке о категорији прекршиоца мера, извршен је увид у правноснажно окончане предмете Прекршајног суда у Београду. Осим супружника и бивших супружника, који су били извршиоци прекршаја, често се појављују и браћа, сестре, унуци и унуке, а жртве насиља су и очеви, мајке, бабе и деде, браћа и сестре. Као прекршиоци се појављују лица са историјом дуготрајне злоупотребе алкохола или млађи учиниоци, а зависници од психо-активних супстанци. Често су извршиоци прекршаја који су прекршили хитну меру након довођења у полицијску станицу и алко-тестирани, па је у полицијским извештајима наведено да су у питању лица у веома алкохолисаном стању, у највећем броју случајева између 2 и 3 промила алкохола у организму. Без сумње, околност која прати и погодује пријављеном насиљу у породици је и алкохолизам. Извршиоци могу бити оба пола, различитих старосних доби, често са ниским степеном образовања, незапослени или у пензији, издржавају се од повремених радова. Од појавних облика насиља у породици, услед чега је тражена интервенција полиције и изречена хитна мера коју је касније извршилац прекршаја, у анализираним предметима Прекршајног суда у Београду углавном се радило о психичком малтретирању, шиканирању, провоцирању, константном држању под стресом, а мере се крше и позивањем или слањем порука, или доласком на адресу стана. "Често се тврдило да уопште нису разумели да им је продужена мера (одлуком суда), мислећи да након истека 48 сати могу да се врате кући, а дошли су на адресу пребивалишта да преспавају, узму лекове, топлу гардеробу, напуне телефон или, просто, зато што немају где друго да преспавају услед финансијске ситуације у којој се налазе.

У једном анализираном предмету окривљени је затечен да је дошао на адресу са које је привремено удаљен, дошао до улазних врата стана и на њих лупао, претио и вређао мајку и тражио јој да му отвори врата да би му дала новац. У другом је окривљени у видно алкохолисаном стању, викао и испуштао неартикулисане гласове и бацао разне ствари по дворишту, а затим је обема рукама гурао мајку жртву насиља, у следећем је окривљена у видно алкохолисаном стању претила оцу, жртви насиља".⁶¹

61 Ристановић, О., Милић, М. Рањиве категорије окривљених у прекршајном поступку, реферат, Српско Удружење за кривичноправну теорију и праксу 2024. године стр.593

4.4.1. Насиље у породици и трговина људима

Законом о спречавању насиља у породици прописује дужност државних органа и надлежних установа (полиција, јавна тужилаштва, судови опште надлежности, прекршајни судови и центри за социјални рад) да брзо, делотворно и координисано спречавају насиље у породици и вршење кривичних дела одређених овим законом (укључујући и трговину људима из члана 388 КЗ) и да пружи жртви заштиту, правну помоћ и психосоцијалну и другу подршку ради њеног опоравка, оснаживања и осамостаљивања.

Тако жртве трговине људима, које су истовремено и жртве насиља у породици, имају и заштиту предвиђену Законом о спречавању насиља у породици. Притом, трговина људима може, у својој сложености, имати и елементе насиља у породици услед примене неког од начина извршења дела нпр. физичког, или психолошког насиља од стране извршиоца према члану породице (уз напомену да Кривични законик, Породични закон и Закон о спречавању насиља у породици не дефинишу појам члана породице на идентичан начин). Насиље у породици, у смислу овог закона, јесте акт физичког, сексуалног, психичког или економског насиља учиниоца према лицу са којим се учинилац налази у садашњем или ранијем брачном или ванбрачном или партнерском односу или према лицу са којим је крвни сродник у правој линији, а у побочној линији до другог степена или са којим је сродник по тазбини до другог степена или коме је усвојитељ, усвојеник, храњеник или хранитељ или према другом лицу са којим живи или је живео у заједничком домаћинству.

ПРИМЕР

Министарство унутрашњих послова је поднолац захтева за покретање прекршајног поступка против окривљеног НН због прекршаја из члана 9. став 1. Закона о јавном реду и миру, па је суд је утврдио да радња описана захтевом за покретање прекршајног поступка не представља прекршај прописан Законом о јавном реду и миру, имајући у виду да се окривљеном ставља на терет да је у одређено време у Београду нарушавао јавни ред, на тај начин што је без икаквог повода вршио насиље над својим сином тако што га је отвореном шаком десне руке ударио у пределу главе, па имајући у виду околност да су окривљени и оштећени у сродству и да оштећени у односу на окривљеног представља члана породице, суд је нашао да радња описана захтевом за покретање прекршајног поступка садржи елементе кривичног дела кажњивог чланом 194. став 1. Кривичног законика, који прописује да ће се казном затвора од три месеца до три године казнити онај ко применом насиља, претњом да ће напасти на живот или тело, дрским или безобзирним понашањем

угрожава спокојство, телесни интегритет или душевно стање члана своје породице. Како је дошло до угрожавања спокојства и душевног стања члана породице оштећеног услед примене насиља окривљеног над чланом породице, то је суд нашао да описано понашање не представља прекршај из члана 9. став 1. Закона о јавном реду и миру, којим се кажњава онај ко ремети јавни ред и мир вређањем, претњом или вршењем насиља на јавном месту, већ је такво понашање према члану породице санкционисано кривичним законом па се огласио стварно ненадлежним за вођење поступка и уступио списе предмета месно надлежном јавном тужилаштву у Београду.

ПРИМЕР

Министарство унутрашњих послова је подносилац захтева за покретање прекршајног поступка против окривљеног НН због прекршаја из члана 9. став 1. Закона о јавном реду и миру, па је суд је утврдио да радња описана захтевом за покретање прекршајног поступка не представља прекршај прописан Законом о јавном реду и миру, имајући у виду да се окривљеном ставља на терет да је у видно алкохолисаном стању одређено време у Београду нарушавао јавни ред, на тај начин што је прво дошао у кућу своје ванбрачне супруге и обратио јој се увредљивим речима, а након тога применио физичку силу и десном шаком ухватио и уврнуо леву руку оштећене, те је суд нашао да радња описана захтевом за покретање прекршајног поступка садржи елементе кривичног дела кажњивог чланом 194. став 1. Кривичног законика, и поступио на начин прописан законом.

Оваквих примера је пуно, а насиље се врши, како од стране родитеља према деци и обрнуто, тако и од стране осталих чланова породице.

У неким је предметима и изречена хитна мера према насилнику, а опет је захтев поднет и против оштећене, због сумње да је изазвала тучу у стану, након чега је од стране тадашњег супруга њој нането више удараца шаком у пределу лица, без обзира што је и списима предмета здружено обавештење о изрицању хитне мере насилнику, који је такође, поред оштећене (у својству окривљеног) обухваћен захтевом за покретање прекршајног поступка.

У неким предметима достављен је и извештај лекара специјалисте са констатованим телесним повредама, а често је већ у самом захтеву за покретање прекршајног поступка то и назначено. Ови и слични предмети могу носити различите правне квалификације, и појављују се у свакодневном поступању суда, па је зато нарочито важно да, чак и кад су околности под којима је наводни прекршај извршен познате раније, суд са посебном пажњом испита околност да ли је тај окривљени можда жртва неког кривичног дела.

4.5. Прекршајни поступци према малолетницима

Републички завод за статистику обрађује податке који се односе на кривична дела која изврше малолетници, док у односу на извршене прекршаје, Републички завод за статистику ове податке не поседује.⁶²

Од међународних инструмената у погледу малолетничког правосуђа, најзначајнија је Конвенција о правима детета⁶³, Стандардна минимална правила УН за малолетничко правосуђе⁶⁴, Стандардна минимална правила УН за мере алтернативне институционалном третману⁶⁵, Смернице УН за превенцију малолетничке деликвенције⁶⁶. "Стандардна минимална правила за малолетничко правосуђе која су позната и као „Пекиншка правила“, имају више целина, док су Општим принципима дате и смернице за систем малолетничког правосуђа у целини. Смернице УН за превенцију малолетничке деликвенције (Ријадске смернице) прописују начине на које друштво утиче у спречавању вршења кажњивих дела од стране малолетника, а Стандардна минимална правила УН за мере алтернативне институционалном третману (Токијска правила) успостављају идеју да се у свим земљама посеже за мерама које представљају алтернативе казни."⁶⁷ "Правосуђе (правда) по мери детета" означава правосудни систем који јемчи поштовање и делотворно спровођење свих права детета на највишем могућем нивоу.⁶⁸

62 Према извештају Републичког завода за статистику, У 2022.години, 90,2% свих малолетника којима су изречене кривичне санкције су дечаки. Најбројније кривично дело за које је малолетницима изречена кривична санкција је тешка крађа: 14 девојчица и 206 дечака. Највећи проценат малолетних учинилаца кривичних дела којима су изречене кривичне санкције у истој години, је код девојчица од 16 година (31%), а код дечака од 17 година (33%).

63 Конвенција о правима детета (усвојена 1989. године)

64 Пекиншка правила, усвојена 1985. године, *Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice („Beijing Rules“) adopted by General Assembly resolution 40/33 of 29 November 1985*

65 Токијска правила усвојена 1990. године, *UN Standard Minimal Rules for Non-custodial Measures (The Tokyo Rules); Adopted by General Assembly resolution 45/110 of 14 December 1990*

66 Ријадске смернице усвојене 1990. године, *UN Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency, („Riyadh Guidelines“) A/RES/45/112. 68th plenary meeting of General Assembly, 14 December 1990*

67 О. Ристановић, М. Милић, Рањиве категорије окривљених у прекршајном поступку, реферат, Српско Удружење за кривичноправну теорију и праксу 2024. године

68 Смернице Комитета министара Савета Европе о правосуђу по мери детета, усвојене 17. новембра 2010. године

Од унутрашњих извора права, Закон о прекршајима садржи посебне одредбе материјалног дела у **Глави VI закона**, док се процесне одредбе налазе се у **глави XXXIII ЗОП-а**. Материјалне одредбе прописују на пример доњу старосну границу кажњавања, разлику између млађих и старијих малолетника, уз напомену да се на малолетника старости од навршених четрнаест до навршених осамнаест година који учини прекршај, примењују одредбе Главе VI закона, а остале одредбе само ако нису у супротности са овим одредбама. Процесне одредбе из Главе XXXIII Закона о прекршајима прописују, између осталог, да се према малолетнику примењују одредбе ове главе, а остале одредбе прекршајног поступка, предвиђене овим законом, само ако нису у супротности са овим одредбама. Уколико другачије није прописано овим законом, у прекршајном поступку према малолетнику сходно се примењују одредбе Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, што је одредба која утврђује однос два закона. Однос ЗОП (када су у питању одредбе о малолетницима) и ЗКМУД-а апострофиран је одлукама (тада) Врховног касационог суда. Ово и кроз одлуке Кзз.пр.7/21⁶⁹, Кзз. пр.36/2021 од 21. 10. 2021. године⁷⁰, Кзз. пр.37/2022 од 30. 08. 2022. године⁷¹, Кзз. пр.34/2020 од 21.01.2021. године.⁷² као и у виду Сентенца из пресуде Врховног касационог суда Кзз 98/2023 од 22.2.2023. године, утврђене на седници Кривичног одељења од 23.10.2023. године⁷³.

Што се статистике Прекршајног суда у Београду тиче, у 2023. години решено је 48,48% предмета на нивоу Одељења за малолетнике, а што се искључиво може приписати организацији рада која је уведена Годишњим распоредом послова за 2023. и 2024. годину и формирању посебних одељења у Прекршајном суду

69 Пресуда Врховног касационог суда Кзз.пр.7/21.

70 Пресуда Врховног касационог суда Кзз.пр. 36/2021 од 21. 10. 2021. године.

71 Пресуда Врховног касационог суда Кзз. пр.37/2022 од 30. 08. 2022. године.

72 Пресуда Врховног касационог суда Кзз.пр.34/2020 од 21.01.2021. године.

73 Сентенца из пресуде Врховног касационог суда Кзз 98/2023 од 22.2.2023. године, утврђена на седници Кривичног одељења од 23.10.2023. године се односи на рочиште за изрицање кривичне санкције где се позива поред јавног тужиоца и окривљеног, и пуномоћник малолетне оштећене који јој је постављен сходно одредби члана 154. став 1. ЗОМ. "Приликом регулисања овог питања одредбе ЗОМ, који у конкретном случају представља „lex specialis“, иду више у прилог малолетном оштећеном и заштити његових права у кривичном поступку, обзиром да учешће пуномоћника из реда адвоката може да у значајној мери допринесе заштити права малолетног оштећеног, па је стога по налажењу Врховног касационог суда, у конкретном случају, везано за позивање на рочиште за изрицање кривичне санкције постављеног пуномоћника малолетне оштећене, требало применити одредбе ЗОМ као „lex specialis“ у односу на одредбу члана 515. став 2. ЗКП".

у Београду. У 2023. години, готово половина поступака обустављена је због нецелисходности, петина поступака окончана је изрицањем васпитне мере, док застарелих поступака на нивоу одељења, готово да нема. У претходним годинама однос је био знатно другачији.⁷⁴ Формирањем посебних одељења извршена је не само специјализација већ и сензибилизација судија за рад са овом посебно осетљивом категоријом лица, што је уз интервенције (тада) ВКС⁷⁵ довело до значајних помака у овој области у раду суда.

Уважавајући специфичности деце и малолетника, као могући индикатори њихове експлоатације, уз бројне, претходно наведене, могу се издвојити и:

- немају контакт са родитељима/старатељима
- живе са одраслима који им нису родитељи/старатељи;
- не похађају школу и немају времена за игру;
- живе у неадекватним условима, у ширим заједницама
- немају пријатеље њихових година изван средине у којој су затечени;
- хране се одвојено од других лица присутних на истом објекту;
- крећу се у групи уз присуство неког од одраслих лица (на улици, кроз пијацу, воз и сл.);
- мењају локације и прелазе велике дистанце у току једног дана;
- понашају се на начин који није уобичајен за особе њихових година,
- поседују телефон са меморисаним бројевима малог броја лица или нпр. такси служби;
- ангажовани су на пословима који нису примерени њиховом узрасту;
- одећа која је пронађена одговара им по величини, али је типична за сексуалну експлоатацију;
- имају и историјат вршења кривичних дела и прекршаја,
- дислоцирани су од стварности
- немају реалан, за њихов узраст појам о друштву, обавезама, времену и сл.⁷⁶

74 Ристановић, О., Милић, М., Малолетници у прекршајном поступку, БИЛТЕН ВС 1-24, Београд, стр. 309-339.

75 *Ibidem*

76 О траумама и виктимизацији види: Жарковић, М., Драгичевић Дичић, Р., Јосимовић, С., Спасојевић Иванчић, Д., Славковић, Б., Анђелковић, М., Вукашиновић, М.: **Правда за жртве трговине људима - Практикум за судије и јавне тужиоце**, АСТРА, Београд, 2020. године, стр. 106 – 121.

Из извештаја Центра за социјални рад у току поступка сазнајемо породични, материјални, стамбени и психофизички статус малолетника, његову спремност да преузму одговорност за сопствена поступања и да изражавају кајање, склоност ка психоактивним супстанцама, однос према средини. Од судија се очекује да се руководе сврхом вођења прекршајног и сваког другог казненог поступка према малолетном лицу и васпитним утицајем на малолетника да не понови друштвено неприхватљиво понашање које је законом препознато као казнени деликт.

5. Закључак

Трговина људима претпоставља постојање најмање једног елемента из сваке од три категорије: а) радња (врбовање, превозење, пребацивање, скривање или примање лица, затим); б) средство, односно начин (сила, претња или примена других облика принуде, превара, обмана, злоупотреба овлашћења, односа зависности или тешког положаја, давање или примање новца или користи да би се добио пристанак лица које има контролу над другим лицем); циљ, односно намера експлоатације (проституције или друге врсте сексуалне експлоатације, просјачења, употребе у порнографске сврхе, успостављања ропског или њему сличног односа, ради одузимања органа или дела тела или ради коришћења у оружаним сукобима).

Осим тога што је све присутнији појам у јавном дијалогу, трговина људима је и наша стварност. То што је многи од нас нису осетили не даје нам право да се понашамо као да не постоји.

Када се у прекршајном поступку у процесном својству окривљених појаве лица која се процесуирају због напред наведених прекршаја, постоји могућност да су та лица заправо жртве трговине људима или другог кривичног дела, а улога судије у поступку је да ту ситуацију препозна, имајући у виду потпуно различит правни третман за окривљене у прекршајном поступку и лица оштећена кривичним делом, односно жртве.

Имајући у виду могуће начине експлоатације жртава трговине људима, као што су нпр. проституција, просјачење или принудни рад, а знајући индикаторе који су основ за претпоставку да је лице у питању заправо жртва, судија има могућност да такво лице, као жртву и препозна. Начин експлоатације, приказан као прекршај који се окривљеном ставља на терет, уз присуство индикатора треба да буде сигнал да у прекршајном поступку окривљено лице, заправо и није извршилац прекршаја, већ да је уз злоупотребу одређених прилика или околности, односно уз употребу одређених средстава или начина принуде, преваре и сл. то лице постала жртва трговине људима. Зато је нужно да судија утврди управо оне околности због којих се та лица и налазе у положају осетљивих категорија, јер се може догодити да су у питању жртве трговине људима, или неког другог кривичног дела.

Жртва може бити свако. Судије, осим тога што су правосудни професионалци, такође су и људи са приватним животом, системом вредности, уверењима, убеђењима или предрасудама. Без обзира на стручно знање и професионалне вештине, које се унапређују и развијају током професионалне каријере, судије које у оваквим предметима поступају треба и да су сензибилисане да препознају и претрпљено насиље и жртву и њено стање. Од способности судије да препозна жртву и донесе у том смислу одлуку зависи како даља истрага и поступање државних органа, тако и се секундарна виктимизација лица. Зато је неизмерно важно да и судије прекршајних судова, „освесте сопствене вредносне ставове јер они могу значајно да утичу (позитивно или негативно) на ефикасност поступања и подршку жртвама. Свесност о сопственом систему вредности смањује ризик од секундарне трауматизације жртава током процеса од представника система.”⁷⁷ Зато је препорука да судије које у оваквим предметима поступају, осим професионалног знања које собом носе, преиспитају и сопствена вредносна уверења.

Сведоци смо пораста насиља у друштву, пре свега малолетничког насиља или насиља у породици, али да ли себи постављамо питање где та одговорност за насиље лежи, да ли уопште покушавамо да разумемо специфичне потребе младих, њихов бунт и отпор, скучени простор за остваривање њихове личности и следствено њихово бежање у виртуелни свет и друштвене мреже, да ли размишљамо правилно, ако се запитамо има ли код ових младих људи свести о друштвено непожељном понашању и постојању санкције за такво понашање и колико је систем чији део су и судови томе допринео? Да ли преиспитујемо родне улоге у друштву, улогу жене у партнерском или породичном животу? Ако знамо да жртва може бити свако, да ли застанемо да се запитамо како и када се насиље догодило, да ли смо довољно отворени према себи или верујемо да само неки буду жртве, да се то догађа одређеним групама или слојевима? Поступање уз поштовање личности и интегритета свих учесника у поступку, саслушање на адекватан начин, постављање питања на начин који је разумљив, некритички тон као и ставови судија, њихов систем вредности, емпатија и етика, и лична и професионална, осим професионалног знања и вештина, најважанији су алат за подршку жртвама трговине људима.

⁷⁷ *Ibid.*, стр. 115

ПРИЛОГ 1

МЕЂУНАРОДНИ ДОКУМЕНТИ У ОБЛАСТИ БОРБЕ ПРОТИВ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА⁷⁸

Универзална декларација о људским правима

Међународни пакт о грађанским и политичким правима

Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена

Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом који је допуњује

Конвенција Уједињених нација о правима детета

Факултативни протокол о продаји деце, дечјој проституцији и дечјој порнографији

Конвенција бр. 29 о принудном раду

Конвенција бр. 105 о укидању принудног рада и Протокол уз Конвенцију бр. 29 о принудном раду из 2014. Године

Конвенција бр. 182 о најгорим облицима дечјег рада.

Европска конвенција о људским правима и основним слободама

Конвенција Савета Европе о борби против трговине људима

Конвенција Савета Европе о заштити деце од сексуалног насиља и искоришћавања и сексуалног злостављања (Ланзарот конвенција)

Повеља Европске уније о људским правима

⁷⁸ Преузето из Програма за борбу против трговине људима

<http://www.mup.gov.rs/wps/wcm/connect/1181b8bc-74a3-4846-b1a8-c7188f2e4d8f/cir-program+za+borbu+protiv+trgovine+ljudima+2024-2026.pdf?MOD=AJPERES&CVID=oW931wv>

Споразум о функционисању Европске уније

Директива 2011/36/EУ о спречавању и сузбијању трговине људима и заштити жртава

Директива којом се успостављају минимални стандарди о правима, подршци и заштити жртава криминалитета 2012/29/EУ (Директива о правима жртава)

Директива 2011/93/EУ о сузбијању сексуалног злостављања и сексуалног искоришћавања деце и дечје порнографије

Стратегија Европске уније за борбу против трговине људима за период 2021-2025

Стратегија ЕУ за борбу против организованог криминала за период 2021-2025

Стратегија ЕУ о правима жртава за период 2020-2025

Стратегија ЕУ о правима детета

Ажурирани акциони план ЕУ за борбу против кријумчарења миграната за период 2021- 2025

ПРИЛОГ 2

Закони који уређују област трговине људима и њене последице су⁷⁹

Кривични законик („Службени гласник РС”, бр. 85/05, 88/05 – исправка, 107/05 – исправка, 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14, 94/16 и 35/19)

Законик окривичном поступку („Службени гласник РС”, бр. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13, 55/14, 35/19, 27/21 – Одлука УС и 62/21 – Одлука УС)

Закон о одговорности правних лица за кривична дела („Службени гласник РС”, бр. 97/08)

Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције („Службени гласник РС”, бр. 94/16, 87/18 – др. закон и 10/23)

Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма („Службени гласник РС”, бр. 113/17, 91/19, 153/20 и 92/23)

Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела („Службени гласник РС”, бр. 32/13, 94/16 и 35/19), Закон о програму заштите учесника у кривичном поступку („Службени гласник РС”, бр. 85/05)

Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривично-правној заштити малолетних лица („Службени гласник РС”, бр. 85/05)

Закон о јавном реду и миру („Службени гласник РС”, бр. 6/16 и 24/18)

Закон о међународној правној помоћи у кривичним стварима („Службени гласник РС”, бр. 20/09)

⁷⁹ Преузето из Програма за борбу против трговине људима

<http://www.mup.gov.rs/wps/wcm/connect/1181b8bc-74a3-4846-b1a8-c7188f2e4d8f/cir-program+za+borbu+protiv+trgovine+ljudima+2024-2026.pdf?MOD=AJPERES&CVID=oW931ww>

Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима („Службени гласник РС”, бр. 32/13)

Закон о граничној контроли („Службени гласник РС”, бр. 24/18)

Закон о полицији („Службени гласник РС”, бр. 6/16, 24/18 и 87/18)

Закон о евиденцијама и обради података у области унутрашњих послова („Службени гласник РС”, бр. 24/18)

Закон о бесплатној правној помоћи („Службени гласник РС”, бр. 87/18)

Закон о министарствима („Службени гласник РС”, бр. 128/20, 116/22 и 92/23 – др. закон)

Закон о јавном тужилаштву („Службени гласник РС”, бр.10/23)

Закон о уређењу судова („Службени гласник РС”, бр. 10/23)

Закон о социјалној заштити („Службени гласник РС”, бр. 24/11 и 117/22 – одлука УС)

Закон о инспекцијском надзору („Службени гласник РС”, бр. 36/15, 44/18 – др. закон и 95/18)

Закон о раду („Службени гласник РС”, бр. 24/05, 61/05, 54/09, 32/13, 75/14, 13/17– УС, 113/17 и 95/18 – аутентично тумачење)

Закон о запошљавању и осигурању за случај незапослености („Службени гласник РС”, бр. 36/09, 88/10, 113/17, 113/17 – др. закон и 49/21)

Закон о условима за упућивање запослених на привремени рад у иностранство и њиховој заштити („Службени гласник РС”, бр. 91/15 и 50/18)

Закон о агенцијском запошљавању („Службени гласник РС”, бр. 86/19)

Закон о поједностављеном радном ангажовању на сезонским пословима („Службени гласник РС”, бр. 50/15, 44/18 – др. закон и 95/18)

Закон о странцима („Службени гласник РС”, бр.24/18, 31/19 и 62/23)

Закон о управљању миграцијама („Службени гласник РС”, бр. 107/12)

Закон о азилу и привременој заштити („Службени гласник РС”, бр. 24/18)

Закон о запошљавању странаца („Службени гласник РС”, бр. 128/14, 113/17, 50/18, 31/19 и 62/23)

Закон о здравственој заштити („Службени гласник РС”, бр. 25/19 и 92/23 – аутентично тумачење)

Закон о здравственом осигурању („Службени гласник РС”, бр. 25/19 и 92/23)

Закон о пресађивању људских органа („Службени гласник РС”, бр. 57/18 и 111/21 – одлука УС)

Породични закон („Службени гласник РС”, бр. 18/05 и 72/11–др. закони 6/15)

Закон о спречавању насиља у породици („Службени гласник РС”, бр. 94/16 и 10/23 – др. закон)

Закон о матичним књигама („Службени гласник РС”, бр. 20/09, 145/14 и 47/18)

Закон о основама система образовања и васпитања („Службени гласник РС”, бр. 88/17, 27/18 – др. закон, 10/19, 6/20, 129/21 и 92/23)

Закон о парничном поступку („Службени гласник РС”, бр. 72/11, 49/13 – одлука УС, 74/13 – одлука УС, 55/14, 87/18, 18/20 и 10/23 – др. закон)

Закон о облигационим односима („Службени лист СФРЈ”, бр. 29/78, 39/85, 45/89 – одлука УСЈ и 57/89; „Службени лист СРЈ”, бр. 31/93, „Службени лист СЦГ”, бр. 1/2003 – Уставна повеља и „Службени гласник РС”, бр. 18/20)

Закон о електронским комуникацијама („Службени гласник РС”, бр. 44/10, 60/13–УС, 62/14, 95/18 – др. закон и 35/23 – др. закон)

Закон о организацији и надлежности државних органа за борбу против високотехнолошког криминала („Службени гласник РС”, бр. 61/05, 104/09, 10/23 и 10/23 – др. закон)

Закон о информационој безбедности („Службени гласник РС”, бр. 6/16, 94/17 и 77/19), Закон о јавним медијским сервисима („Службени гласник РС”, бр. 83/14, 103/15, 108/16, 161/20, 129/21, 142/22 и 92/23)

Закон о јавном информисању и медијима („Службени гласник РС”, бр. 92/23)

Закон о родној равноправности („Службени гласник РС”, бр. 52/21)

Закон о забрани дискриминације („Службени гласник РС”, бр. 22/09 и 52/21)

Закон о заштити података о личности („Службени гласник РС”, бр. 87/18)

Закон о заштитнику грађана („Службени гласник РС”, бр. 105/21)

Закон о удружењима („Службени гласник РС”, бр. 51/09, 99/11 – др. закон и 44/18 – др. закон)

Закон о Црвеном крсту Србије („Службени гласник РС”, бр. 107/05)

ПРИЛОГ 3

Институционални оквир⁸⁰

- Савет за борбу против трговине људима

Као стручно саветодавно тело Владе образован је ради координације националних и међународних активности за борбу против трговине људима, разматрања извештаја релевантних тела међународне заједнице о трговини људима, заузимање ставова и предлагања мера за спровођење препорука од стране међународних тела у борби против трговине људима, праћење и оцењивање напретка у спровођењу националних стратешких докумената у области борбе против трговине људима, усклађивање поступања надлежних државних институција која су од значаја за борбу против трговине људима и предлагање мера за решавање уочених проблема и ангажовања потребних ресурса. Савет чине председник и чланови Савета: председник министар унутрашњих послова, а чланови министар финансија, министар за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, министар здравља, министар правде и министар за европске интеграције.

Заштитник грађана обавља послове националног известиоца

У области трговине људима, сходно Закону о потврђивању Конвенције Савета Европе о борби против трговине људима („Службени гласник РС – Међународни уговори”, бр. 19/09), у складу са Законом о Заштитнику грађана („Службени гласник РС”, бр. 105/2021).

Национални координатор за борбу против трговине људима именован је решењем Владе и истовремено обавља послове руководиоца Канцеларије за координацију активности у борби против трговине људима при Кабинету директора полиције у Дирекцији полиције Министарства унутрашњих послова.

80 Преузето у потпуности из Програма за борбу против трговине људима

<http://www.mup.gov.rs/wps/wcm/connect/1181b8bc-74a3-4846-b1a8-c7188f2e4d8f/cir-program+za+borbu+protiv+trgovine+ljudima+2024-2026.pdf?MOD=AJPERES&CVID=oW931wv>

Канцеларија за координацију активности у борби против трговине људима

Основана је у оквиру Кабинета директора полиције, Дирекције полиције Министарства унутрашњих послова. Канцеларија обавља стручне послове у вези са борбом против трговине људима за потребе Савета за борбу против трговине људима. Такође, непосредно учествује, спроводи и прати активности у борби против трговине људима предвиђеним стратешким документима. Прати, координира, надзире и усмерава примену мера и радњи које за циљ имају борбу против трговине људима. Прати примену међународних уговора, законских и других прописа, иницира њихове измене или допуне и учествује у њиховој изради у области борбе против трговине људима. Координира рад организационих јединица Дирекције полиције са државним органима, организацијама цивилног друштва, партнерима и међународним организацијама, а у вези са праћењем стања и сузбијањем трговине људима. Усмерава и пружа стручну помоћ организационим јединицама Дирекције полиције у превентивним активностима и мултидисциплинарној сарадњи на националном, локалном и међународном нивоу у борби против трговине људима. Иницира и заједно са надлежним организационим јединицама организује и спроводи стручну обуку полицијских службеника у оквиру свог делокруга. Прати, усмерава и по потреби непосредно ради на прикупљању података у области борбе против трговине људима и врши анализу прикупљених података. Води збирке података и врши размену података у оквиру свог делокруга.

Посебна радна група за праћење спровођења Програма

Образује се ради спровођења, праћења, извештавања и оцењивања Програма и пратећих акционих планова. Посебну радну групу води Министарство унутрашњих послова, Дирекција полиције, Кабинет директора полиције, Канцеларија за координацију активности у борби против трговине људима, као одговорна за координацију и извештавање. У њеном раду учествују представници државних органа, организација и институција, Црвеног крста Србије, као и релевантних организација цивилног друштва.

Центар за заштиту жртава трговине људима (у даљем тексту Центар)

Основан је одлуком Владе као установана социјалне заштите, а на основу Уредбе о мрежи установа социјалне заштите¹¹. Центар своју делатност обавља у оквиру две организационе јединице, Службе за координацију заштите жртава трговине људима и Прихватилишта за жртве трговине људима. Стручни радници Центра врше формалну идентификацију жртава трговине људима независно од кривичног гоњења, израђују индивидуалне планове услуга и заштите жртвама трговине људима, прате реализацију планова услуга и заштите и исхода заштите и подршке жртвама и координирају активностима пружања услуга социјалне заштите жртвама трговине људима. Такође, Центар пружа услуге ургентног прихвата жртава трговине људима за хитан смештај жртава женског пола старије од 16 година и њихову децу. Жртве трговине људима се по потреби смештају у сигурне куће за жртве породичног насиља, домове за децу без родитељског старања и хранитељске породице.

НВО сектор

У области подршке и помоћи жртвама трговине људима партнери су специјализоване организације цивилног друштва „АСТРА” – Акција против трговине људима (у даљем тексту „АСТРА”) и Удружење грађана за борбу против трговине људима и свих облика родно заснованог насиља „Атина” (у даљем тексту УГ „Атина”), које своје програме и услуге финансирају захваљујући донаторској подршци.

ПРИЛОГ 4

ЛИТЕРАТУРА

Проф. др Милан Жарковић, доц. Др Тијана Шурлан, Мр Јасмина Киурски, Мр Марина Матић, Слободан Јосимовић, ***Ка бољој заштити жртава насиља у породици, одговор правосуђа***, Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије, Београд 2012. године

Проф. др Милан Жарковић, Радмила Драгичевић Дичић, Слободан Јосимовић Дејана Спасојевић Иванчић, Биљана Славковић Марија, Анђелковић Марија Вукашиновић, ПРАВДА ЗА ЖРТВЕ ТРГОВИНЕ ЉУДИМА - Практикум за судије и јавне тужиоце, АСТРА, Београд, 2019. године

Делић, Н., Бајовић, В. (2018) ***Приручник за прекршајно право***. Београд: ЈП «Службени гласник».

Југовић, А., Пејаковић, Љ., Стевановић, И. (2013) ***Место за мене (деца на хранитељству у Србији)***. Београд: Центар за права детета.

Тукар, М., Мариновић, М., Николић, Б. (2014) ***Приручник за практичну примену Закона о прекршајима***. Београд: Пројекат за реформу правосуђа и одговорну власт.

Шкулић, М. (2017) ***Кривично процесно право***. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду.

Шкулић, М. (2020) ***Коментар закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица***. Београд: ЈП "Службени гласник".

Проф.др Иван Локсић, Горан Милојевић, Милорад Матић, ***Ванинституционалне васпитне мере***,

<https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0017-0933/2018/0017-09331802027J.pdf> приступљено 24.02.2024. године.

Skulić, M., Stevanović, I., ***Maloletni delinkventi u Srbiji (neka pitanja materijalnog, pro- cesnog i izvršnog prava)***, Jugoslovenski centar za prava deteta, Beograd, 1999, 297.

Марија Вуковић-Станковић, *Специфичност прекршајног поступка према малолетницима*, Билтен ВКС бр.2/2011, стр. 298-308.

Вера Миликић, *Сведоци и саслушање сведока у прекршајном поступку и исказ сведока као доказно средство*, Билтен ВКС бр. 2011, Београд, стр. 259-277.

Мирјана Марковић, *Личност окривљеног и прекршајна одговорност*, Билтен ВКС бр. 2011, Београд, стр. 247-258.

Билтен ВС 3 23, Београд, Кривично одељење, *Сентенце*, стр. 23 – 27.

О. Ристановић, М. Милић, Рањиве категорије окривљених у прекршајном поступку, реферат, Српско Удружење за кривичноправну теорију и праксу, 2024. године

Милица Милић, *Малолетник као субјекат прекршајног поступка*, реферат, Српско Удружење за кривичноправну теорију и праксу, септембар 2023. године.

Оливера Ристановић, *Малолетник у прекршајном поступку*, реферат, Златиборска школа позитивног права, новембар 2023. године.

Оливера Ристановић, Милица Милић, *Малолетници у прекршајном поступку*, реферат Билтен ВС 1-24, Београд, , стр. 309-339.

Доктор Борислав Бојић, *Малолетници и кривично право*, Правни факултет за привреду и правосудје у Новом Саду, 2017. Зборник института за криминолошка и социолошка истраживања, година XLI/2022, број један.

Др Ивана Стевановић, Ненад Вујић, *Малолетно лице и друге посебно осетљиве категорије жртава кривичног дела (међународни правни стандарди и кривично процесно законодавство Србије, жртва кривичног дела и кривично-правни инструменти заштите (међународни правни стандарди, регионална кривична законодавства, примена и мере унапређења заштите))*, стр. 95-101.

Поступање са малолетницима у прекршајном поступку, Правосудна академија, УСАИД Србија, програм обуке за судије прекршајних судова, Београд 2013.

Жртва кривичног дела и кривичноправни инструменти заштите, Мисија ОЕБСа у Србији, Београд 2020. године, уредник С Бејатовић

https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://www.osce.org/files/f/documents/9/0/556827.pdf&ved=2ahUKewjF1Zvj1PuGAXUw_7sIHeECAClQFnoECBEQAAQ&usg=AOvVaw0mPMXsbxHXu88qqOXcRNHk.

Рад полиције са посебно осетљивим мигрантским групама, др Светлана Ристовић, научни сарадник https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://fbn.unibl.org/wp-content/uploads/2018/05/20-Rad-policije-sa-posebno-ranjivim-migrantskim-grupama-dr-Svetlana-Ristovi%25C4%2587-nau%25C4%258Dni-saradnik.pdf&ved=2ahUKewju_sO3jPyGAXxfv0HHeCVBjIQFnoECBAQAQ&usg=AOvVaw3S2HyIV6yJUb_AFFI8-qB

Крстић, И., (2012), *Заштита права миграната у Републици Србији*, Београд, Међународна организација за миграције, стр. 9.

Мина Кузминац, ОТВОРЕНИ БАЛКАН ОТВАРАЊЕ НОВИХ МОГУЋНОСТИ ЗА СЕЗОНСКЕ РАДНИЦЕ У ПОЉОПРИВРЕДИ стр. 235., UDK331.5:338.43(497) DOI: 10.51204/Harmonius _23110A ORIGINALNI NAUČNI RAD <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://scholar.google.com/l/%3Den&ved=2ahUKewjPg4ivzvUGAXWM1AIHHclNC7AQFnoECBEQAAQ&usg=AOvVaw1YoywoipRUN4h3qmdRUPLU>

Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација о правима детета („Сл. лист СФРЈ – Међународни уговори“, бр. 15/90 и „Сл. лист СРЈ – Међународни уговори“, бр. 4/96 и 2/97).

Препорука о непротеривању дуготрајних миграната ,Council of Europe, Recommendation 1504 (2001) on the Non-Expulsion of Long-Term Immigrants, 14 March 2001.

Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice („Beijing Rules“) adopted by General Assembly resolution 40/33 of 29 November 1985, Пекиншка правила, усвојена 1985. године.

UN Standard Minimal Rules for Non-custodial Measures (The Tokyo Rules); Adopted by General Assembly resolution 45/110 of 14 December 1990, Токијска правила усвојена 1990. године.

UN Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency („Riyadh Guidelines“) A/RES/45/112. 68th plenary meeting of General Assembly, 14 December 1990, Ријадске смернице усвојене 1990. године.

Смернице Комитета министара Савета Европе о правосуђу по мери детета, усвојене 17. новембра 2010. Године.

Директива ЕУ о трговини људима

ДИРЕКТИВА 2012/29/ЕУ ЕВРОПСКОГ ПАРЛАМЕНТА И ЕВРОПСКОГ САВЕТА од 25. октобра 2012. године

<https://www.podrskazrtvama.rs/media/medjunarodni/DIREKTIVA-2012-29-EU.pdf>

Закон о прекршајима („Сл. гласник РС“, бр. 65/13, 13/16, 16/19, 91/19).

Закон о малолетним учиниоцима кривичих дела и кривичноправној заштити малолетних лица („Сл. гласник РС“, бр. 85/2005).

Кривични законик, „Службени гласник РС“, бр. 85/2005, 88/2005 - исправка, 107/2005 - исправка, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019.

Закон о забрани дискриминације („Сл. Гласник РС“, бр. 22/2009, 53/2021.).

Закон о родној равноправности („Сл. Гласник РС“, бр. 52/21)

Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о борби против трговине људима («Сл. гласник РС - Међународни уговори», бр. 19/2009)

Закон о ратификацији Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена («Сл. лист СФРЈ - Међународни уговори», бр. 11/81)

Судски пословник Службени гласник РС“, бр. br. 110/2009, 70/2011, 19/2012, 89/2013, 96/2015, 104/2015, 113/2015 - испр., 39/2016, 56/2016, 77/2016, 16/2018, 78/2018, 43/2019, 93/2019 i 18/2022).

Стратегија за родну равноправност за период 2021–2030. Године.

[Годишњи распоред послова Прекршајног суда у Београду за 2023. годину.](#)

[Годишњи распоред послова Прекршајног суда у Београду за 2024. годину](#)

Аналитички извештај о раду Прекршајног суда у Београду у 2023. години СУ III-21 1-24 од 23.02.2024. године.

Извештај Заштитника грађана,

<https://www.ombudsman.rs/index.php/izvestaji/posebnii-izvestaji/7910-p-s-b-n-izv-sh-z-sh-i-ni-gr-d-n-n-silju-u-sh-l>

Редован годишњи извештај Заштитника грађана за 2023. годину, доступно на: <https://www.ombudsman.rs/attachments/article/7979/Redovan%20Godisnji%20izvestaj%20Zastitnik%20gradjana%20za%202023.%20godinu.pdf>.

I Извештај Заштитника грађана – Националног известиоца у области трговине људима за 2023.годину

<https://www.ombudsman.rs/attachments/article/8054/I%20Izvestaj%20Nacionalnog%20izvestioca%20u%20oblasti%20trgovine%20ljudima%20za%202023.%20godinu.pdf>

Програм за борбу против трговине људима у Републици Србији за период 2024-2029. година

https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/vlada/stra-/2024/25&ved=2ahUKEwiJgYHb4vyGAxX3h_0HHROJBnkQFnoECBIQAQ&usg=AOvVaw3H8-o7d15k2ih96kvZ-lw4

Публикација жене и мушкарци у Републици Србији, Републички завод за статистику

<https://publikacije.stat.gov.rs/G2024/Pdf/G20246004.pdf>

Публикација принудно просјачење, НВО АСТРА, Београд, 2024. године

<https://smartbalkansproject.org/wp-content/uploads/2024/04/Prirodno-prosijacenje-Analiza-propisa-i-institucionalne-prakse-u-Srbiji.pdf>

Интернет презентација Министарства правде Републике Србије

<https://www.mpravde.gov.rs/tekst/17562/strateski-i-institucionalni-okvir-za-borbu-protiv-trgovine-ljudima.php> ПОСЛЕДЊИ ПУТ ПРИСТУПЉЕНО 23.06.2024

Пресуде Врховног касационог суда:

Кзз. Пр. 36/2021

Кзз. Пр. 37 /2022

Кзз. Пр. 34/20 од 21.01.2020. године

Кзз 352/20 27.05.2021. године

Кзз 831/17 од 12.09.2017. године

Кзз Пр 7/21 од 09.03.2021. године

Кзз 403/14 од 12.06.2014. године

Кзз 1026/15 од 03.12.2015. године

Кзз 114/22 од 23.02.2022. године

Кзз 105/22 од 24.02.2022. године

Кзз 374/20 од 21.05.2020. године.

Кзз 98/2023 од 22.2.2023. године

ПРИЛОГ 5

ПРЕПОРУКЕ⁸¹

Како се можете заштитити и избећи опасност?

- документа носите увек са собом и не дајте их другим особама
- пре поласка у иностранство ископирајте пасош и копију оставите на сигурно место
- породици и пријатељима оставите податке где и с ким идете
- сазнајте бројеве телефона дипломатских представништава Р Србије у земљи у коју путујете

Како ћете препознати ситуацију у којој постајете жртва трговине људима:

- Да ли поседујете своја документа? Уколико сте имали документа, да ли су Вам одузета?
- Којим се послом бавите?
- Да ли је Ваша одлука да радите тај посао?
- Да ли сте плаћени за посао који радите?
- Да ли можете да напустите тај посао када желите?
- Да ли Вама или Вашој породици прете или Вас уцењују?
- Да ли сте закључавани или под сталном пратњом/присмотром?
- Да ли имате модрице или друге трагове физичког насиља;
- Да ли осећате знаке страха и/или депресије;

81 Преузето са сајта Министарства правде Републике Србије

https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://www.mpravde.gov.rs/sr/sekcija/17548/trgovina-ljudima-.php&ved=2ahUKewiUo_GqsY6IAxVIBNsEHVV1GekQFnoECBgQAQ&usg=AOvVaw2NotywcolZ2mljL2s0-Xrj

Учите своју децу:

- да не прилазе непознатим колима, када неко хоће нешто да их пита
- да не излазе из школског дворишта на позив непознатих људи, који некога или нешто траже
- да на екскурзијама и колективним путовањима увек иду у групи, да се не издвајају, да не улазе сами у кафиће, ресторане или бутике
- да никако не узимају од непознатих људи никакве жваке, бомбоне, сличице
- да на летовању или путовању не “истражују” сами усамљена места или места као што су базари, пијаце, рушевине или слично
- да Вам се увек јаве где и с ким иду. Тражите број телефона њихових другова и остварите контакт са њиховим родитељима

